

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ
ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
КУ «ЦЕНТР ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ»
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ КОМПЛЕКС:
ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІІ СТУПЕНІВ – ГІМНАЗІЯ № 23
ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ»

ІНТЕГРАЦІЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

номінація «Навчально-методичний посібник»

Дунець Тетяна Володимирівна,
вчитель української мови та літератури,
спеціаліст вищої категорії,
тел. (098) 0396315;

Кириленко Людмила Григорівна,
вчитель української мови та літератури,
спеціаліст вищої категорії,
тел. (097) 5080903;

Мацкевич Алла Вікторівна,
вчитель української мови та літератури,
спеціаліст вищої категорії, звання «старший учитель»,
тел. (096) 5253997;

Сарафанюк Валентина Анатоліївна,
вчитель української мови та літератури,
спеціаліст вищої категорії, звання «старший учитель»,
тел. (097) 9844226

м. Вінниця
2021

Автори-укладачі – **Дунець Тетяна Володимирівна, Мацкевич Алла Вікторівна, Кириленко Людмила Григорівна, Сарафанюк Валентина Анатоліївна**, вчителі української мови та літератури комунального закладу «Навчально-виховний комплекс: загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – гімназія № 23 Вінницької міської ради».

Дунець Т.В., Кириленко Л.Г., Мацкевич А.В., Сарафанюк В.А. Інтеграція на уроках української мови та літератури як засіб реалізації компетентнісного підходу. Методичний посібник / Т.В. Дунець, Л.Г. Кириленко, А.В. Мацкевич, В.А. Сарафанюк. – Вінниця: КУ «ЦПРПП ВМР», 2021. 108 с.

Рецензенти:

Підгорець Т.О., вчитель української мови та літератури комунального закладу «Навчально-виховний комплекс: загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – гімназія № 23 Вінницької міської ради», спеціаліст вищої категорії, керівник методичного об'єднання вчителів української мови та літератури.

Когут Т.П., заступник директора з навчально-виховної роботи комунального закладу «Навчально-виховний комплекс: загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – гімназія № 23 Вінницької міської ради», спеціаліст вищої категорії, звання «вчитель-методист».

Рекомендовано методичною радою
комунального закладу «Навчально-виховний комплекс:
загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів –
гімназія № 23 Вінницької міської ради»
(Протокол № 3 від 13.01.2021 р.)

У запропонованому посібнику вміщено практичні рекомендації щодо внутрішньопредметної та міжпредметної інтеграції на уроках української мови та літератури, розглядається проблема реалізації компетентнісного підходу засобами інтегрованого навчання. Рекомендовано для педагогічних працівників.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ.....	6
1.1. Компетентнісний підхід як наскрізний процес навчання	6
1.2. Інтегроване навчання як засіб формування цілісного світосприйняття.....	11
РОЗДІЛ II. ІНТЕГРАЦІЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ: ТЕМАТИЧНИЙ І ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХОДИ	26
2.1. Інтегрований урок української мови, історії України, зарубіжної літератури «Історія поруч і всюди: треба тільки знати і бачити...» в 7 класі	26
2.2. Інтегрований урок української літератури та математики «Про Т. Г. Шевченка та його творчість на уроках математики» в 6 класі.....	35
2.3. Інтегрований урок української мови, основ здоров'я «Урок мовленнєвого розвитку. Особливості складання опису зовнішності людини. Узагальнення знань з розділу «Фізична складова здоров'я» в 7 класі	47
2.4. Інтегрований урок з української літератури та історії «Олександр Олесь. «Ярослав Мудрий» (із книги «Княжа Україна»)» в 5 класі.....	57
2.5. Урок-телепередача «Вулицями рідного міста» в 7 класі.....	68
2.6. Урок української мови «Узагальнення знань з теми «Складносурядне речення» в 9 класі	79
2.7. Урок української мови «Узагальнення знань з теми «Складносурядне речення» в 9 класі	89
ВИСНОВКИ.....	106
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	107

ВСТУП

Вимоги часу спонукають учителя формувати всебічно розвинену, здатну до критичного мислення цілісну особистість, патріота з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами та здатний приймати відповідальні рішення, інноватора, який може змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці й учитися впродовж життя.

Досягнення освітньої мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині. Інтеграція є одним із провідних засобів реалізації компетентнісного підходу, що забезпечує усунення протиріч між невпинно зростаючим обсягом знань та здатністю їх засвоєння. Інтеграція покликана сприяти подоланню фрагментарності та мозаїчності знань учнів, забезпечує оволодіння ними комплексними знаннями, системою універсальних людських цінностей, слугує формуванню системно-цілісного світогляду. Інтеграція здатна вирішити основні суперечності в освіті – протиріччя між безмежністю знань і обмеженими людськими ресурсами. Практична реалізація ідеї інтегрованого навчання матиме й додатковий ефект, що сприяє розвитку емоційно ціннісного ставлення дітей до навчання, оскільки діти краще розумітимуть навчальний матеріал саме на міжпредметній основі, на взаємозв'язках з повсякденною діяльністю людини, що є запорукою успішного формування не тільки предметних компетентностей учнів, але й ключових, зокрема, вміння вчитися та застосовувати набуті знання.

Актуальність роботи зумовлена об'єктивними потребами реформування освіти в напрямку інтеграції як засобу реалізації компетентнісного підходу.

Проблема дослідження – формування цілісного образу світу, ключових компетентностей та наскрізних умінь учнів на уроках української мови та літератури.

Шляхом реалізації даної проблеми є її впровадження на уроках української мови та літератури, у позаурочний час, під час написання науково-дослідницьких робіт у філологічній секції гімназійного наукового товариства «Інтелект».

Тема дослідження є новаторською та актуальною: «Інтеграція на уроках української мови та літератури як засіб реалізації компетентнісного підходу».

Об'єкт дослідження – освітній процес, спрямований на формування ключових компетентностей та наскрізних умінь учнів на уроках української мови та літератури.

Метою дослідження є висвітлення досвіду роботи вчителів української мови та літератури комунального закладу «Навчально-виховний комплекс: загальноосвітня школа I–III ступенів-гімназія № 23 Вінницької міської ради» щодо організації міжпредметної інтеграції в навчанні української мови та літератури учнів 5-11 класів та надання матеріалів щодо конструювання уроку на засадах міжпредметної інтеграції.

Завдання дослідження:

- здійснити психолого-педагогічний аналіз теоретичних основ компетентнісного підходу та інтегрованого навчання;
- розробити систему інтегрованих уроків української мови та літератури, які сприятимуть формуванню ключових компетентностей і наскрізних умінь учнів.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

1.1. Компетентнісний підхід як наскрізний процес навчання

Нині у світовій практиці ефективність освіти пов'язується з реалізацією компетентнісного підходу. Компетентнісні результати навчання визначено у Державному стандарті початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 688) (у 1-3 класах), Державному стандарті початкової загальної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 № 462 (у 4-х класах); Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392; вимогах до засвоєння програмового змісту з кожного навчального предмета [14].

Сьогодні стає актуальною потреба у визначенні ресурсів підвищення ефективності навчального процесу на засадах компетентнісного підходу й розкритті механізмів їх використання в професійній діяльності педагогів [12, с. 12].

Як свідчать результати аналізу сучасної практики, ефективній реалізації компетентнісного підходу в навчанні школярів сприяють:

– зміни підходів до підготовки й проведення уроку як основної форми організації навчальної діяльності в умовах класно-урочної системи навчання (певне структурування, встановлення міжпредметних зв'язків, конструювання на засадах міжпредметної інтеграції);

– розширення діапазону організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії, що мають на меті практичну спрямованість навчання й базуються на взаємозв'язках урочної та позаурочної діяльності.

Педагоги-практики натрапили на протиріччя, як дитині в умовах постійного збільшення обсягів навчального матеріалу об'єднати їх у цілісну картину світу. Тож на зміну урокам, на яких, здебільшого, переважає вивчення теоретичного матеріалу, мають прийти компетентнісно орієнтовані, що сприяють цілісному сприйняттю

навчального матеріалу, набуттю навиків практичного використання, формування позитивного емоційного ставлення до процесу пізнання та предмету вивчення.

Одним із ефективних шляхів конструювання таких уроків з урахуванням окреслених завдань є встановлення міжпредметних зв'язків – включення в урок запитань і завдань із матеріалу інших навчальних предметів, що мають допоміжне значення для вивчення теми й сприяють глибшому сприйманню та осмисленню певного поняття. Нині робота вчителів-предметників спрямована головним чином на формування національно-мовної особистості — людини, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно вправно користується усіма засобами української мови, термінами й висловами з різних галузей наук, постійно виявляє увагу до культури й естетики. Важлива роль відводиться саме міжпредметним зв'язкам в освітньому процесі.

Тому й виникає проблема: які ефективні шляхи формування компетентного учня - випускника закладу освіти, а саме: цілісної особистості, усебічно розвиненої, здатної до критичного мислення; патріота з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення; інноватора, здатного змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, вчитися впродовж життя [12].

У сучасному суспільстві відбуваються стрімкі зміни, які стосуються різних сфер його життя. Традиційна модель освіти практично вичерпала себе й не відповідає вимогам часу. Назріла необхідність у зміні способів педагогічної діяльності. Найбільш актуальним сьогодні є компетентнісний підхід.

Компетентнісний підхід розглядають як такий, що дозволяє подолати розрив між існуючою освітньою практикою та новими вимогами до результатів освіти в умовах інформаційного суспільства. Поширення ідей компетентнісного підходу відбувається під впливом зміни мети освіти та можливих шляхів її реалізації.

Компетентнісний підхід вважається ключовою інноваційною ідеєю сучасної освіти. Для конструювання мети й змісту освіти у формі стандартів, програм і підручників сьогодні вирішальним є розуміння компетентності як спроби

специфічного збільшення, й конфігурації одиниць планових результатів навчального процесу.

Поняття «компетентність» (лат. *competens* – відповідний, здібний) означає коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід [13].

Компетентність також визначається як набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці.

Компетентність – це певна освіченість, майстерність, обдарованість, поінформованість, обізнаність, авторитетність тощо.

- Здатність людини розв'язувати проблеми.
- Запитуй. Ти ризикуєш побути недотепою 5 хв, а не все життя.
- Бути ефективним та результативним у будь-якій нестандартній ситуації.
- Здатність використовувати знання та вміння.

Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [7, с. 1].

Компетентність – синонім понять «поінформованість», «обізнаність», «досвідченість», «авторитетність», що конкретизується щодо різних галузей (лінгвістичної, соціальної, життєвої, професійної, громадянської тощо) [5]. В українській педагогіці спроба наблизитися до адекватного розуміння понять «компетенція» і «компетентність» триває понад десять років.

Компетенція – сукупність знань, умінь і навичок, необхідних для виконання конкретної роботи, також мотивація на їхнє використання, це маленький елемент широкого поняття компетентності. Володіючи різними видами компетенції, людина може й не бути компетентною. Метою повної загальної середньої освіти [7, с. 12] є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого

вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності.

Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності:

1) пов'язана з мовою – вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами;

2) уміння працювати з числовою інформацією – математична компетентність;

3) пов'язана з довкіллям – компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій;

4) уміння постійно використовувати щось нове – інноваційність;

5) прояв способу буття особистості в гармонії із природним світом – екологічна компетентність;

6) оволодіння новими інформаційними технологіями, уміння використовувати джерела інформації для власного розвитку – інформаційно-комунікаційна компетентність;

7) уміння постійно збагачувати себе новими знаннями й уміннями – навчання впродовж життя;

8) компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей – громадянські та соціальні компетентності;

9) здатності сприймати інше з позитивними емоціями... шлях до пізнання нового, що збагачує власний досвід і сприяє всебічному розвитку особистості – культурна компетентність;

10) уміння заощаджувати, отримувати прибуток, формувати підприємницькі навички, усвідомлювати власну участь у плануванні й розподілі сімейного бюджету, виявляти ініціативу в забезпеченні добробуту родини й країни в цілому – підприємливість і фінансова грамотність;

11) інші компетентності, передбачені стандартом освіти [7, с. 12].

Спільними для всіх компетентностей є такі вміння: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно й письмово, критичне та системне мислення,

здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, уміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми.

Урок у сучасних умовах повинен носити творчий характер. Потрібно шукати більш ефективні підходи пояснення нового матеріалу й повторення вивченого. Засвоєння знань, формування умінь і навичок на уроці – це нелегкий процес. Виникають різні завдання, шляхи, способи та форми вивчення навчального матеріалу, що призводить до багатогранності видів уроку, до різних його варіантів.

Під час підготовки до такого уроку треба зазначити вимоги до планування й організації його проведення.

Кожен тип уроку має внутрішній зміст – методика вирішення окремих дидактичних завдань на кожному етапі уроку. Методика – це найбільш мобільна частина кожного уроку, тому що методи, прийоми й засоби навчання використовуються на уроці в різних співвідношеннях, послідовності та взаємозв'язку (рис. 1.1.).

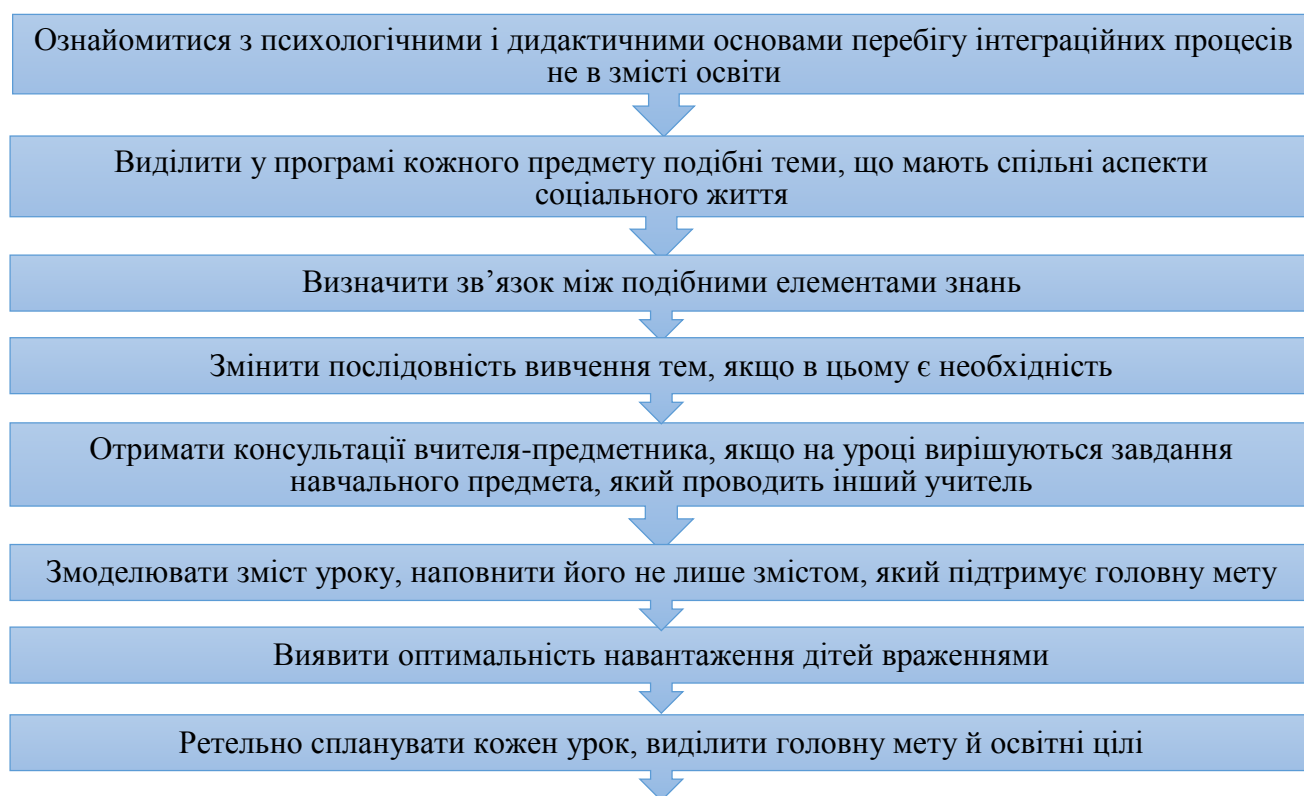

Рис. 1.1. Організація інтегрованого уроку

1.2. Інтегроване навчання як засіб формування цілісного світосприйняття

Для розуміння поняття «інтегроване навчання» важливо прояснити, що таке інтеграція.

На думку Н. Костюка, «інтеграція – це процес взаємодії елементів із заданими властивостями, що супроводжується встановленням, ускладненням і зміцненням істотних зв'язків між цими елементами на основі достатньої підстави, в результаті якої формується інтегрований об'єкт (цілісна система) з якісно новими властивостями, в структурі якого зберігаються індивідуальні властивості вихідних елементів» [16].

Інтеграція (від лат. *integratio* – поєднання, відновлення) – об'єднання в єдине ціле раніше розрізнених частин та елементів системи на основі їх взаємозалежності і взаємодоповнюваності. На процесуальності та результативності інтеграції наголошує І.М. Козловська: «Інтеграція представляє собою процес і результат створення нерозривно зв'язаного, єдиного» [6].

Таким чином, інтеграція – це процес взаємодії, об'єднання, взаємовпливу, взаємопроникнення, взаємозближення, відновлення єдності двох або більше систем, результатом якого є утворення нової цілісної системи, яка набуває нових властивостей та взаємозв'язків між оновленими елементами системи.

Інтеграція – одне із найстаріших понять в історії розвитку науки. Ідея про єдність наукових знань простежувалась у кращих мислителів різних часів (Платон, Аристотель, Кант). Уперше поняття «інтеграція» було використано в XVII столітті Я.-А. Коменським у праці «Велика дидактика»: «Всі знання виростають з одного коріння – навколишньої дійсності, мають між собою зв'язки, а тому повинні вивчатися у зв'язках». Німецький учений і педагог Герbart виділив основні етапи навчання XVIII століття: ясність (зрозумілість), асоціація, система (інтеграція) - можливість самостійно скласти картину світу.

У XIX столітті К.Д. Ушинський зробив найбільший внесок у розробку інтегрованих курсів. Він розробив модель, структуру, напрямки інтеграції. Інтеграцією письма й читання науковцю вдалося створити аналітико-синтетичний метод навчання грамоти.

У 60-х роках ХХ ст. В. Сухомлинський провів «Уроки мислення в природі» – один із найвдаліших прикладів інтеграції різних видів діяльності, об'єднаних однією метою. Адже принцип інтеграції відповідає психічній і фізіологічній природі дитини, сутності мови як суспільного явища в її зв'язках з усіма аспектами багатогранного світу [15].

Ідея інтеграції знань у шкільній освіті не нова для багатьох зарубіжних країн, таких, наприклад, як Угорщина, Німеччина та Фінляндія. Доведено, що такий підхід до викладання дисциплін дає учням можливість швидше та якісніше формувати нові знання, підіймати рівень мислення та вчитися швидко орієнтуватися під час засвоєння нового.

Класична інтеграція – це об'єднання. В освітньому ж процесі інтеграція виникла як протилежність диференціації знань.

Передумови застосування інтегрованого навчання у школі [8]:

1) традиційна «монологічна» система в освіті втратила свою практичну ефективність;

2) в сучасній школі навчальні дисципліни часто мають «конкуруючий» характер – протистоять одна одній, претендуючи на більшу значимість у порівнянні з іншими;

3) кожна з шкільних дисциплін сама по собі має набір відомостей з певної галузі знань, тому не може претендувати на системний опис дійсності (За допомогою інтегрованих занять ми створюємо можливість вийти за межі самодостатньої функціональної ролі їх окремих складових. Формуємо якісно нові знання, які характеризуються вищим рівнем осмислення, динамічністю застосування в нових ситуаціях, підвищенням їх дієвості й системності. Інтеграція предметів дає змогу дитині сприймати предмети і явища цілісно, різнобічно, системно й емоційно.);

4) інтегровані уроки розвивають потенціал самих учнів, спонукають до активного пізнання навколишньої дійсності, до осмислення й знаходження причинно-наслідкових зв'язків, до розвитку логіки, мислення, комунікативних здібностей;

5) форма проведення інтегрованих уроків не стандартна та цікава, що сприяє зняттю стомлюваності, перенапруження учнів за рахунок переключення на різноманітні види діяльності;

б) інтеграція в сучасному суспільстві пояснює необхідність інтеграції в освіті, адже сьогодні вкрай необхідні висококласні, добре підготовлені фахівці;

7) інтеграція дає можливість для самореалізації, самовираження, творчості вчителя, сприяє розкриттю його здібностей.

Таким чином, застосування інтегрованого навчання сприяє розвитку наукового стилю мислення, дає можливість широкого застосування природничо-наукового методу пізнання, формує в дитини загальне розуміння географії, біології, фізики, математики, хімії, природознавства, дає надпредметні знання, вміння й навички [8].

В основі інтегрованих уроків лежить гуманістична спрямованість. Це означає, що знання набувають характеру особистісно важливих, близьких кожному учню. Стирається знеособленість знань, на перший план виходить соціальна важливість навчального матеріалу. Це спрямовує вчителя на пошук яскравих живих прикладів, на адаптацію до актуальних інтересів учня, на особисту значимість матеріалу для дитини [8].

Інтегровані уроки мають на меті поєднати блоки знань з різних предметів та тем, щоб розширити та збагатити сприйняття учня. Таким чином, школярі пізнають явище всебічно, а знання стають цілісними. Основна мета такої системи – розкрити загальні закономірності, закони та ідеї, які знайшли себе в різних науках, та поєднати їх в одне ціле [19].

Для введення інтегрованих курсів існує багато передумов, основна з них – зменшення перевантаження дітей. Якщо для вчителів молодших класів інтеграція не становить проблем (окрім розробки навчальних планів), то для вчителів середньої та старшої школи це стане завданням. Адже ведення інтегрованого курсу вимагає не тільки високої вчительської кваліфікації, а ще й обізнаності в науці, яка інтегрується з основним предметом. Виходом із ситуації є робота двох або трьох вчителів на таких уроках. Звичайно, обирається один домінуючий предмет, а інші стають його супутниками, допомагаючи розкрити тему. Наприклад, при вивченні певного історичного періоду, із школярами працює вчитель історії, що пояснює тему, а також вчителі літератури та образотворчого мистецтва, що занурюють учнів в епоху. Адже

дуже часто діти просто не співвідносять історичні події з творами тих часів, навіть якщо і те, і те підлягає ретельному вивченню.

Також хорошим прикладом може бути інтеграція уроків з інформатикою. Діти можуть закріплювати знання за допомогою ПК, тим паче їм така робота приносить лише задоволення. За допомогою ж спеціалізованого програмного забезпечення вчителі мають змогу проводити контрольні роботи, результати яких будуть більш точними. У розвинених країнах уроки носять творчий характер та використовують більш ефективні підходи до пояснення нового та повторення вивченого матеріалу. Звичайно, такі уроки дуже нестандартні, але така форма проведення дуже приваблива для дитини. Діти схильні втомлюватися від одноманітності, а інтегровані уроки дають можливість спонукати інтерес учня та стимулювати його активність.

Одним із основних питань, яке домінує в освітніх колах XXI століття, є «за яких умов учні досягають максимальних результатів у навчанні та отримують навички, потрібні їм у реальному житті?» [11].

Девід Вільямсон Шафер, американський вчений Центру дослідження навчання Університету Вісконсин-Медисон, говорить про те, що ми більше не живемо в промисловій економіці, сьогодні маємо економіку знань, тому повинні думати про освіту принципово в інший спосіб. Саме міждисциплінарне навчання лежить в основі нових підходів до освіти, хоча сама ідея інтеграції зовсім не нова.

Ральф Тайлер (Ralph Tyler), основна фігура американської освіти в XX столітті, описав інтеграцію предметних областей як «горизонтальні відносини навчальних програм», і він уважав такі зв'язки важливими для навчання. Його твердження ґрунтувалися на результатах дослідницької роботи над знаковою восьмирічною програмою навчання для учнів у 30-ти середніх школах у 1930-х роках. Тоді дослідники виявили, що учні добре навчалися в тих середніх школах, які наповнювали навчальний план не лише окремими предметами, а й курсами з вивчення загальних тем, які пов'язані з дисциплінами [17].

Комплексний огляд досліджень інтегрованого навчання пропонується в «Логіка міждисциплінарних досліджень» 1997 року Сандри Матісон і Меліси Фрімен. Автори виявили, що інтегроване навчання обумовлює набуття важливих навичок для життя,

таких як уміння працювати в команді та вирішувати проблеми. Спостерігалось зростання мотивації до навчання та навчальних досягнень, покращувалися стосунки учнів та вчителів, які ставали партнерськими, оскільки вчителі та учні мали спільну мету і разом відкривали світ, що швидко розширюється та змінюється. У своїй вичерпній доповіді вчені прозвітували про «позитивні результати навчання»:

- підвищення розуміння, засвоєння та застосування загальних понять;
- розуміння глобальних взаємозв'язків у світі та багатьох точок зору і цінностей;
- підвищена здатність приймати рішення, критично і творчо мислити і синтезувати знання за межами дисциплін;
- розширена здатність виявляти, оцінювати та передавати важливу інформацію, необхідну для вирішення нових завдань;
- сприяння кращому ставленню учня до себе як громадянина.

Сьогодні інтегроване навчання є абсолютно звичним для США. У дев'ятому класі учні аналізують різноманітні графіки, шукаючи тенденції в харчових звичках та моделях охорони здоров'я американців. На соціальних дисциплінах ті самі учні проводять польові дослідження, порівнюючи вибір свіжих продуктів у місцевих бакалійних магазинах. На англійській мові вони розробляють рекламні кампанії, спрямовані на 12 мотивування покращити харчування серед малозабезпеченого населення, де діабет вражає багато сімей [17].

Використання можливостей, які пропонує інтегроване навчання, не означає відмову від окремих предметів. Кожна дисципліна ставить різні питання і пропонує власні методи розширення знань. Під час вирішення нових завдань, від економіки екологічних катастроф до етики клонування, які виникають на перетині декількох дисциплін, учні застосовують уже набуті знання та навички в новий спосіб, відповідно й продукт такої діяльності матиме зовсім інший характер і формуватиме більш глибоке розуміння основних проблем сучасності поза шкільними стінами.

Учні мають можливість підсилювати навички, що базуються на грамотності в науці, описуючи, пояснюючи, запитуючи, аналізуючи, обговорюючи та беручи участь у діалозі щодо концепцій науки через читання, написання та журналістську діяльність.

Звичайно, уведення інтегрованого навчання має свої плюси та мінуси. Щонайперше, вчителі отримують новий виклик – навчитися навчати по-новому, адаптуватися до нової ролі в освітньому середовищі – бути не лише лектором або тьютором, а й повноцінним членом дослідницької команди, науковим керівником, інколи менеджером освітнього процесу та фасилітатором.

На це справді потрібен час, і досвід успішних країн показує, що все реально за умови тісної співпраці між усіма учасниками освітнього процесу. Надзвичайно важко бути “білими воронами” і бути відкритими до світу, пам’ятаючи, що найближча зона розвитку розташована поза межами звичної зони комфорту [9].

І вчителі мають можливість проявити неабияку творчість, яка раніше обмежувалася стандартом одного предмету, а учні – отримати цілісну картину світу й навички, необхідні в реальному житті.

Зрештою, наше повсякденне життя і робота не накладаються на «частину математики, частину науки, частину історії та частину англійської», – підкреслює Розенсток. – «Діти також не пізнають таким чином світ». Натомість вони – і всі ми – живемо по-справжньому міждисциплінарними способами.

У сучасній динамічній глобальній економіці, яка зосереджується на розвитку, обміні знаннями та інформацією, виграють ті, хто за необхідності вміють одночасно і поєднувати, і застосовувати свої знання з декількох дисциплін [9].

Творчість, адаптивність, критичне мислення та співпраця – дуже цінні навички. Коли мова йде про набуття цих навичок у класі, інтегроване навчання є надзвичайно ефективним підходом, оскільки допомагає учням усвідомити важливу роль взаємодії один з одним у реальному житті.

Концепція сприйняття інтеграції в межах системного підходу відображається й при її проєкції на сферу освіти.

Інтеграція в освіті розглядається як:

- фактор розвитку освітніх систем;
- різновид наукової інтеграції, що здійснюється в межах педагогічної теорії та практики; вища форма відображення єдності цілей, принципів, змісту, форм організації процесу навчання та виховання;

– процес і результат взаємодії структурних елементів змісту освіти, який супроводжується зростом системності та спресованості знань учнів;

– цілеспрямоване об'єднання, синтез відповідних навчальних дисциплін у самостійну систему цільового призначення, яка спрямована на забезпечення цілісності знань та вмінь [1].

Інтеграцію в дидактиці С. І. Архангельський розумів як взаємозв'язок змісту, методів та форм навчання; Г. І. Батуріна – як цілісний навчально-виховний процес; Г. Ф. Федорець – як різноманітні зв'язки між структурними компонентами педагогічної системи.

На думку американських дослідників, інтеграція в освіті – це організація процесу пізнання, за якою учні можуть використовувати знання та вміння, отримані в школі, в реальних життєвих ситуаціях [20].

Інтегроване навчання – це навчання, яке ґрунтується на комплексному підході. Освіта розглядається через призму загальної картини, а не ділиться на окремі дисципліни.

Предметні межі (роздільники) зникають, коли вчителі заохочують учнів робити зв'язок між дисциплінами та спиратися на знання й навички з кількох предметних областей.

Учням потрібні відкриті можливості для інтеграції знань і навичок з різних дисциплін і критичного оцінювання того, як всі ці частини взаємодіють.

Інтегроване навчання базується на чотирьох основних принципах:

1. Учень опирається на знання з багатьох предметів.
2. Дисципліни взаємопов'язані.
3. Однорідні предмети зближується.
4. Знаходяться та розвиваються загальні риси для ряду предметів.

Інтеграція відбувається за декількома напрямками й на різних рівнях.

Внутрішньопредметна інтеграція включає:

– фрагментарну інтеграцію, з окремими фрагментами уроку, які вимагають знань з інших предметів,

– вузлову інтеграцію, коли протягом всього уроку вчитель спирається на знання з інших предметів, що є необхідною умовою засвоєння нового матеріалу.

Міжпредметна або синтезована інтеграція об'єднує знання різних наук для розкриття певного питання. На перехресті цих підходів можуть з'являтися цікаві результати: народження абсолютно нових предметів, нових спеціальних курсів; оновлення змісту всередині одного або декількох суміжних предметів; поява блоків уроків, які об'єднують матеріал одного або ряду предметів зі збереженням їх незалежного існування; разові інтегровані уроки різного рівня і характеру [8].

Існують різні **види міжпредметної інтеграції**, які виявляються в різних формах освітнього процесу. О.М. Біляєв у своїй статті «Інтегровані уроки рідної мови» поділяє міжпредметну інтеграцію на повну і часткову [3].

Повна інтеграція полягає в органічному поєднанні в одному курсі різних навчальних дисциплін: читання, письмо, усне мовлення об'єднані в мистецтво мовлення, а фізика, хімія, біологія, астрономія – у природознавство. Така інтеграція поширена в зарубіжних школах.

Інтегровані уроки ґрунтуються і на **частковій інтеграції** — поєднанні матеріалу з різних предметів, підпорядкованому одній темі. На основі часткової міжпредметної інтеграції й будуються інтегровані уроки [3].

Проте історія й література, фізика та хімія, література й музика, мова та біологія аж ніяк не можуть бути представлені на одному уроці рівною мірою. Якомусь предметові доводиться поступитись, «увібравши» в себе інший, і по-новому показати себе. В іншому разі користь від інтегрування сумнівна, тоді як шкода (в усякому разі від перевантаження учнів) досить виразна. До поняття «інтеграція» найчастіше докладають термін освітня модель. Вважати інтеграцію за окрему технологію не можна, оскільки в основу реалізації інтегрованого підходу до навчання можуть бути покладені й навіть поєднані різноманітні педагогічні технології.

Від інтеграції необхідно відрізнити короткі принагідні вкраплення в урок відомостей з інших предметів. У такому разі йдеться про міжпредметні зв'язки, застосування яких сприяє глибшому сприйманню й осмисленню виучуваного, розвиток ерудиції школярів.

Інтегрований урок (від лат. *integer* – повний, цілісний) – тип уроку, у якому органічно поєднуються відомості різних навчальних предметів навколо однієї теми, що сприяє інформаційному збагаченню сприймання, мислення й почуттів учнів за рахунок залучення цікавого матеріалу, що також дає змогу з різних сторін пізнати певне явище, поняття, досягти цілісності знань [5].

Мета інтегрованих уроків – формування в учнів цілісного світосприйняття, активізація їх пізнавальної діяльності; підвищення якості засвоєння сприйнятого матеріалу; створення творчої атмосфери в колективі учнів; виявлення здібностей учнів та їх особливостей; формування навичок самостійної роботи школярів з довідковою літературою, таблицями міжпредметних зв'язків, опорними схемами; підвищення інтересу учнів до матеріалу, що вивчається; ефективна реалізація розвивально-виховної функції навчання.

Як показує практика, найбільш доцільно нестандартні уроки, зокрема інтегровані, використовувати як підсумкові під час узагальнення та закріплення знань, умінь і навичок або під час введення нової теми, під час уроків мовленнєвого розвитку тощо.

Не треба зловживати подібними формами організації навчального процесу, оскільки це може призвести до втрати стійкого інтересу до дисципліни, що вивчається та самого процесу навчання.

Цілком слушна думка О. Біляєва, що «підготовка і проведення інтегрованих уроків – не проста справа, яка потребує високого професіоналізму й ерудиції вчителя». Через це посилюється роль міжпредметних зв'язків у мовному навчанні. Вдале широке їх упровадження дасть можливість «адекватно визначити теми інтегрованих уроків української мови, їх зміст, структуру, технологію» [3].

Етапи міжпредметної інтеграції змісту навчання (від простого до складного):

- уведення міжпредметних зв'язків на уроках суміжних дисциплін на основі репродуктивної діяльності й елементів проблемності;
- постановка міжпредметних навчальних проблем і самостійний пошук їх вирішення на окремих уроках;

- систематичне проблемне навчання на основі ускладнених міжпредметних проблем всередині окремих курсів;
- включення спочатку двосторонніх, а потім багатосторонніх зв'язків між різними предметами на основі координації діяльності вчителя;
- розробка широкої системи в роботі вчителів, які здійснюють міжпредметні зв'язки як у змісті й методах, так і у формах організації навчання, включаючи позакласну роботу й розширюючи межі програми [4].

Міжпредметні зв'язки бувають горизонтальні й вертикальні.

Горизонтальний міжпредметний зв'язок здійснюється тоді, коли інтегровані предмети вивчаються відірвано в часі (наприклад, впродовж тижня, місяця).

Вертикальний міжпредметний зв'язок можна спостерігати, якщо інтегровані предмети вивчаються в близьких часових межах (впродовж одного уроку, одного дня) [2].

Інтеграція здійснюється через чітке встановлення міжпредметних зв'язків за таких умов: чітка організація та координація роботи всіх педагогів, які працюють в одних класах; доречне використання всіх видів зв'язків; комплексне використання форм навчання; спільне застосування спільних для різних кабінетів навчальних посібників. Планування інтеграції здійснюється через створення погоджувальних карт, тематичне планування, поурочні розробки.

При плануванні й організації таких уроків учителю важливо:

1. У формі інтегрованих уроків доцільно проводити узагальнювальні уроки, на яких будуть розкриті проблеми, найбільш важливі для двох або декількох предметів, але інтегрованим уроком може бути будь-який урок зі своєю структурою, якщо для його проведення залучаються знання, уміння й результати аналізу досліджуваного матеріалу методами інших наук, інших навчальних предметів.
2. В інтегрованому уроці з декількох предметів один є провідним.
3. Потрібно так організувати інтегрований урок, щоб не порушувалась послідовність у викладанні тієї чи іншої дисципліни, щоб цей взаємозв'язок сприяв досягненню практичних цілей навчання.

4. Треба, звичайно, уникати одноманітності в побудові інтегрованих уроків, пов'язаних з опорою на той чи інший матеріал (наприклад літературний), інакше замість того, щоб привносити в навчання свіжий методичний струмінь, вони просто набриднуть учням і не дадуть очікуваного ефекту.

Структура інтегрованих уроків відрізняється від звичайних уроків:

- нестандартною, захопливою формою проведення інтегрованих уроків;
- граничною чіткістю, компактністю, стислістю навчального матеріалу;
- логічною взаємозумовленістю, взаємозобов'язаністю матеріалу інтегрованих предметів на кожному етапі уроку;
- великою інформативною ємністю навчального матеріалу, використовуваного на уроці [3].

Переваги інтегрованих уроків:

- сприяють підвищенню мотивації навчання, розвитку мови, мовлення учнів;
- знімають перевантаження, втому тих, хто навчається, за умови перемикавання на різні види діяльності;
- поглиблюють уяву про мовне явище, розширюють кругозір, спонукають до формування різнобічно, гармонійно й інтелектуально розвиненої особистості;
- є джерелом пошуку нових зв'язків між фактами, що підтверджує чи поглиблює висновки та спостереження учнів;
- розвивають потенціал самих учнів, спонукають до активного пізнання дійсності, до розвитку логіки, мислення, комунікативних здібностей;
- надають можливість для самореалізації, самовираження, творчості вчителя й учнів, спонукають до розвитку здібностей [18].

Наприклад, художня література є словесним самостійним видом мистецтва, то й твори живопису мають свою графічну специфіку зображення навколишнього життя. Вони також впливають на емоції учнів, доповнюють враження про певний літературний твір. Іншими словами, живе слово вчителя поєднується з наочним образом, що відтворений на художньому полотні. Наш колектив використовує

інтегроване навчання, оскільки це дає можливість сформувати в учня здатність сприймати предмети та явища довкілля різнобічно, емоційно й водночас системно.

Застосовуючи інтегрований підхід на уроках української мови, ми спостерігаємо, як позитивно позначається на результативності формування в школярів мовленнєвих навичок. Такі уроки характеризуються вищою системністю, набувають узагальненості, комплексності, усвідомленості. Допомагають нам, учителям, по-новому бачити свій предмет, більш чітко усвідомлювати його співвідношення з іншими науками; допомагають поєднувати можливості різних навчальних дисциплін у створенні цілісних уявлень учнів про світ, суспільство, науку, мистецтво, літературу.

З досвідом роботи стає зрозуміло, що не можна дати знання якоїсь окремої науки незалежно від інших наук, що інтеграція, тобто поєднання відомостей інших навчальних предметів навколо однієї теми, є однією з найперспективніших інновацій, яка закладає нові умови діяльності вчителів та учнів, що має великий вплив на ефективність сприйняття учнями навчального матеріалу [3].

Інтегроване навчання є діючою моделлю активізації інтелектуальної діяльності та розвиваючих прийомів навчання.

Інтегровані уроки дають учневі досить широке та яскраве уявлення й інтегровані знання про світ, у якому він живе, про взаємодопомогу, про існування різноманітного світу матеріальної й художньої культури.

Отже, провідна ідея інтегрованого уроку ґрунтується на основі здобуття знань, що розширюють можливості соціально-психологічної адаптації школяра до різних життєвих умов, формують у нього вміння діяти в різних ситуаціях у процесі взаємодій із довкіллям, сприяють творчій самореалізації, створенню системи загальнолюдських і національно-духовних цінностей та оптимальному розкриттю власного психічного, інтелектуального та особистісного потенціалу.

Використовуючи дослідження Д.І. Самойленка, Д.І. Коломієць, надаємо класифікацію інтегрованих уроків [11] (рис. 1.2.).

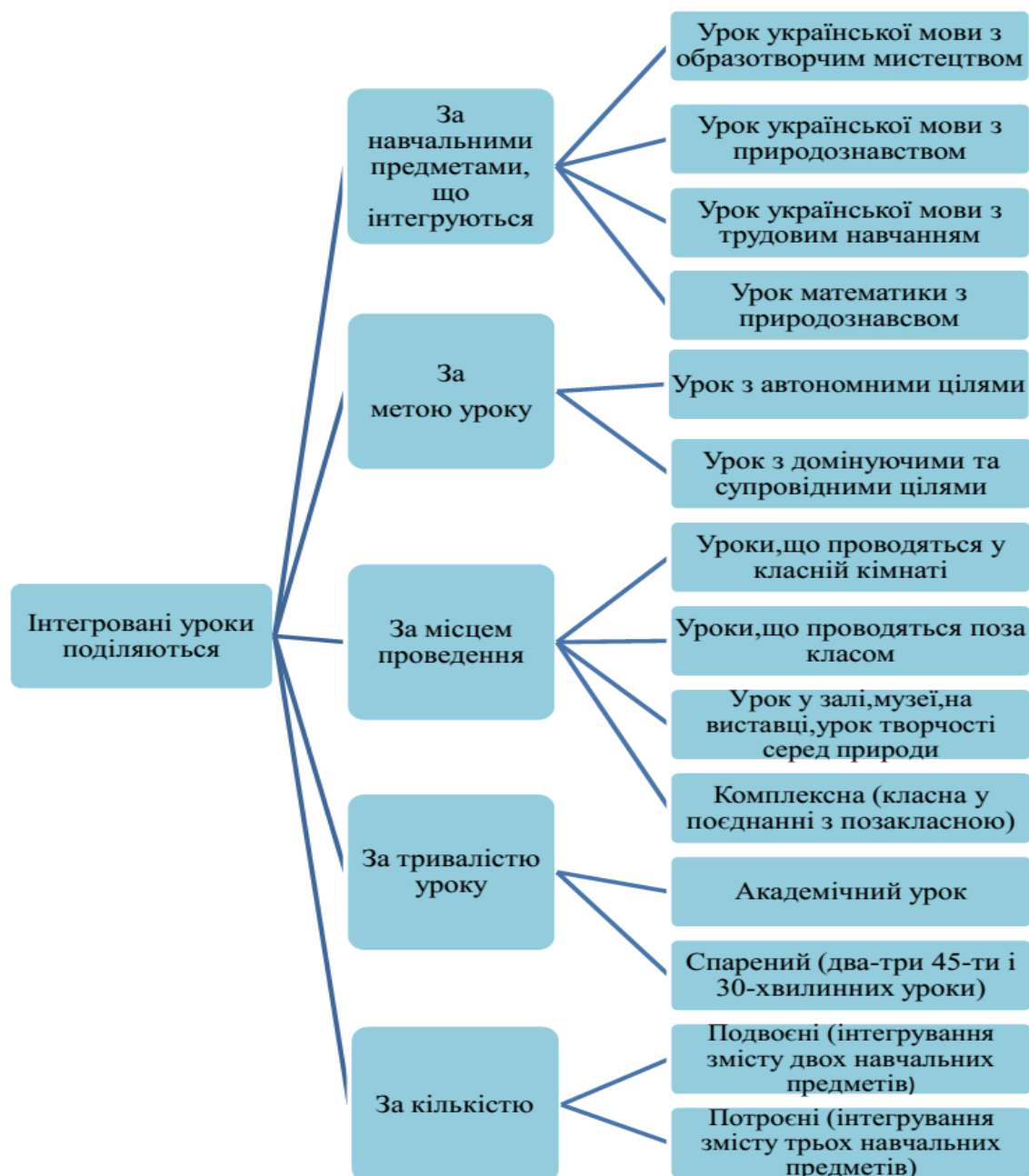

Рис. 1.2. Класифікація інтегрованих уроків

Серед загальнодидактичних вимог, яким повинен відповідати якісний інтегрований урок, виділяють наступні: використання нових досягнень науки, передової педагогічної практики, побудови уроку на основі закономірностей освітнього процесу; подання інформації на уроці в оптимальному співвідношенні всіх дидактичних принципів і правил; забезпечення належних умов для продуктивної пізнавальної діяльності учнів із врахуванням їх інтересів здібностей і потреб; зв'язок із раніше засвоєними знаннями і вміннями, опора на досягнутий рівень розвитку учнів; мотивація та активізація розвитку всіх сфер особистості; логічність і

емоційність всіх етапів освітньої діяльності; ефективність використання педагогічних засобів; зв'язок із життям, особистим досвідом учнів; формування практично необхідних знань, умінь, навичок, раціональних прийомів мислення й діяльності; формування вміння вчитися, потреби постійно поповнювати об'єм знань; ретельна діяльність, прогнозування, проектування та планування кожного уроку.

До розвивальних вимог належать: формування та розвиток в учнів позитивних мотивів навчально-пізнавальної діяльності, інтересів, творчої ініціативи та активності; вивчення та врахування рівня розвитку й психологічних особливостей учнів, проектування «зони найближчого розвитку»; проведення інтегрованого уроку на випереджувальному рівні, стимулювання нових якісних змін у розвитку.

Виховні вимоги до інтегрованого уроку: визначення виховних можливостей навчального матеріалу, діяльності на уроці; тільки тих виховних завдань, які органічно витікають із цілей і змісту навчальної роботи; формування життєво необхідних якостей, а саме: охайності, відповідальності, самостійності, уважності, чесності, колективізму тощо; увага й гуманне ставлення до учнів, дотримання вимог педагогічного такту, співпраця зі школярами й зацікавленість в інших успіхах [10].

Таким чином, проаналізувавши психологічну, педагогічну та методичну літературу можна зробити висновок, що саме компетентнісний підхід у навчанні школярів має забезпечити умови для формування в них досвіду самостійного вирішення пізнавальних, комунікативних, організаційних та інших проблем. А формування компетентності через компетенції має бути реалізоване на основі відповідної системи навчальних завдань, які передбачають способи діяльності залежно від предметної специфіки; створює ситуації, в яких учні набувають досвіду вирішення практичних проблем і мотивованого ставлення до процесу й результату пізнання. Модернізацію освіти можна здійснити, постійно даючи нові елементи й упроваджуючи інтегровані уроки [13].

Для досягнення головного результату освіти – формування компетентного школяра, потрібно модернізувати методичний інструментарій учителя; створити сучасне навчально-розвивальне шкільне освітнє середовище, комфортне для дитини, а також широко використовувати інноваційне освітнє середовище для впровадження

ефективних форм, методів, засобів, інструментів з метою набуття учнем необхідних компетентностей.

Готуючись до уроку, вчителі повинні старанно продумувати зміст навчальних завдань і використання різних прийомів подачі їх, щоб забезпечити кожному учневі ситуацію успіху, яка є могутнім стимулом для формування компетентностей [16, с. 12].

Інтеграція навчальних предметів дає змогу кожному здобувачеві освіти розвивати свої здібності, опановувати програму в доступному для нього темпі. За умови врахування класифікації, дотримання технології проведення інтегрованих уроків забезпечується висока ефективність освітнього процесу.

Втілення ключових і предметних компетентностей у змісті освіти, здійснюється шляхом виявлення можливостей конкретного предмета або інтеграції окремих навчальних предметів для кожної з них. Технологічно це означає, що сукупність компетентностей має відбивати вимоги Державних стандартів, програмові обсяги змісту, а найбільшою мірою державних вимог до навчальних досягнень учнів, що є складовою змісту й дає чітке розуміння про те, що має бути результатом вивчення того чи іншого матеріалу [9].

Розробивши навчально-методичне забезпечення, яке сприяє формуванню цілісної картини світу, розгляду предмета з кількох сторін, дозволяє систематизувати знання, створює сприятливі умови для особистісно-орієнтованого та розвивального навчання учнів, формування ключових компетентностей у школярів, вносить у звичайну структуру шкільної освіти новизну та оригінальність.

РОЗДІЛ II. ІНТЕГРАЦІЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ: ТЕМАТИЧНИЙ І ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХОДИ

2.1. Інтегрований урок української мови, історії України, зарубіжної літератури «Історія поруч і всюди: треба тільки знати і бачити...» в 7 класі

Дунець Тетяна Володимирівна, учитель української мови та літератури;

Паламарчук Галина Василівна, учитель історії;

Бохун Ірина Германівна, учитель зарубіжної літератури

Тема. Історія поруч і всюди: треба тільки знати і бачити...

Мета: відновити в пам'яті учнів правопис окремих власних назв, удосконалити знання з написання слів за новим правописом, дізнатися про історію вулиці Соборна, що у Вінниці, а також про вулиці міста, які носять імена відомих зарубіжних письменників; розвивати логічне мислення, спостережливість, увагу; удосконалювати вміння аналізувати, порівнювати; виховувати любов до рідного краю, бажання пізнати нове.

Тип уроку: урок розвитку компетентностей.

Ключові компетентності: спілкування державною мовою, інформаційно-комунікаційна компетентність, навчання впродовж життя, громадянська компетентність, культурна компетентність.

Форма проведення: інтегрований урок-подорож (українська мова – історія України – зарубіжна література).

Обладнання: інтерактивна дошка, записи музичних композицій, ілюстрації, фотоматеріали, поезії про Вінницю.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. Організаційний етап

Організація класу, перевірка відсутніх, налаштування на роботу.

II. Актуалізація опорних знань учнів

Бесіда

1. З якою метою ми вивчаємо історію рідного краю?
2. Що ви знаєте про історію рідного міста?

3. Які вулиці названі на честь історичних осіб, письменників?

4. Що ви знаєте про правопис власних назв?

III. Повідомлення теми та мети уроку

Учитель української мови

Сьогодні запрошуємо вас на фрагмент уроку-подорожі, під час якого ви зможете побувати в серці нашої рідної Вінниці (рис. 2.1), помандрувати вулицями міста, які названі на честь зарубіжних письменників, ознайомитися з

Рис. 2.1. Сучасна Вінниця

історичними пам'ятками й одночасно вдосконалити свої знання з української мови.

IV. Мотивація навчальної діяльності учнів

Учитель української мови

Звісно, ви не будете лише слухачами, вам потрібно буде трішки попрацювати. По-перше, бути дуже уважними, вслухатися в кожне слово, оскільки в кінці уроку на вас чекає завдання з ключем, яке й визначить, хто з вас найспостережливіший, найуважніший, тобто най-, най-, най-.

Ще одним завданням буде виписати з почутого хоча б декілька власних назв. І зробити це за всіма правилами правопису.

Нагадую, що власні назви – це назви міст, озер, річок, імена, клички тварин, назви магазинів, вулиць тощо. І такі назви записуються з великої літери, деякі з них у лапках. А наскільки вами засвоєна програма 5-го класу, ми з'ясуємо, перевібивши ваші роботи.

Отож, у дорогу!

V. Сприйняття учнями навчального матеріалу

Знов пташиний гомін зранку,
 Розбудив усю Слов'янку,
 І з Варшави бачу долу,
 я вогні старої школи.
 Вишенька зростає з нами,
 І Соборна з куполами,
 Все тут є, що є у серці,
 В місті, що так просто зветься
 Вінниця!!!

Учитель історії

Пропоную віртуальну екскурсію головною вулицею міста – Соборною (рис. 2.2.). Ця вулиця мала кілька назв: Леніна, Український проспект, Миколаївський проспект, Поштова, Головна, Велика Дворянська. Її довжина 1,6 км (до прикладу, столичний Хрещатик – 1,2 км).

На розі вулиць Соборної та Оводова знаходиться будинок, відомий вінничанам, як готель «Савой» (рис. 2.3.). Готель спроектував архітектор Г. Артинов, і 1912 року почалось його будівництво коштом та на землі вінницького купця Беріша Лехтмана. Це був перший у місті будинок, обладнаний електричним ліфтом, центральним водопостачанням, каналізацією, електроосвітленням та асфальтом. Стиль – модерн, із елементами класицизму. Готель мав ресторан, пекарню, кондитерську, квіткову та інші крамниці, перукарню й зимовий сад на 6-му поверсі. Це була найвища будівля у Вінниці, з балконів якої відкривався неймовірний вид на берег Південного Бугу й Старе місто.

Сучасники писали, що такого не можна було знайти навіть у Києві. Дійсно, готель був фешенебельний, розкішний і прийнятний для закордонних гостей. У

Рис. 2.2. Вінниця початку ХХ століття

Рис. 2.3. Готель «Савой»

ресторані можна було замовити якісну старку (сорт витриманої горілки) і дуже популярний салат «Олів'є».

У лютому 1919 року Вінниця стає тимчасовою столицею УНР, а готель «Савой» – де-факто будівлею Кабінету Міністрів. Майже місяць (з 2 лютого по 6 березня 1919 року) доля України вирішувалась на провінційних вулицях нашого міста. Ця драматична і, водночас, цікава сторінка нашої історії варта окремої розмови.

У «Савої» розмістилась французька військова місія на чолі з капітаном Ланжероном, яка представляла Антанту на перемовинах з українцями. У сусідніх номерах працювали члени уряду УНР. Серед працівників уряду були й вінничани: заступником міністра фінансів був призначений голова Подільського Союзбанку Петро Ведибіда. Міністром юстиції стає відомий юрист, письменник та активіст кооперативного руху Дмитро Маркович. У Вінниці був сформований новий склад уряду, а головою Директорії став Симон Петлюра. До речі, 39% працівників Державної канцелярії Вінниці складали жінки. Вони працювали машиністками, перекладачками й діловодами. Очевидно, що жіноча праця в урядових установах була популярною.

У травні 1920-го готель востаннє бачить у своїх стінах лідерів молодих союзних держав. У ресторації на першому поверсі мали урочистий прийом з обідом Петлюра та Пілсудський. Після обіду Пілсудський дав інтерв'ю іноземним журналістам. Тоді він сказав: «Є два способи навчити людину плавати. Мені подобається спосіб кидання її в глибоку воду й примусу, щоб плавати. Саме це я роблю з українцями».

«Савой» залишається одним із неформальних символів Вінниці. Нині це приміщення займає Вінницький апеляційний адміністративний суд.

Наступна зупинка – вул. С. Петлюри, 15 (до перейменування – вул. Чкалова) – будинок Боруха Львовича, (рис 2.4.) донедавна будинок обласного радіо, нині – місце розташування КП «Центр історії Вінниці». Побудований у стилі неокласицизму, має ротонду – напівкруглу споруду, увінчану куполом. Територія навколо будинку належала заможним євреям. Вона практично, межувала з Єрусалимкою – районом, де мешкала єврейська біднота. Із вікон першого та другого поверхів вілли особливо чітко впадала в око різьча соціальна нерівність у межах однієї єврейської громади. У лютому 1919 року тут було розташовано Міністерство пошт і телеграфів. Та вже на початку березня місто опинилось в руках більшовиків. Зоряний час садиби настає у травні-червні 1920 року, коли тут розташувалась похідна канцелярія Головного Отамана військ УНР Симона Петлюри. Це було щось на зразок нинішнього офісу президента у поєднанні з Генштабом. У канцелярії служив небіж Петлюри – Степан Скрипник, ключова постать автокефального руху українського православ'я за кордоном. Він прийняв чернече ім'я, і ми знаємо його як Патріарха Мстислава.

Із садибою пов'язано багато вигадок, є й детективно-музейна історія: тодішній крайовий музей – нинішній Вінницький обласний краєзнавчий – позичив канцелярії

Рис. 2.4. Будинок Боруха Львовича

Рис. 2.5. Пам'ятник Симону Петлюрі

головного отамана умеблювання й цінні речі для прийому високих послів іноземних держав. Коли більшовики мали взяти місто (червень 1920 року), аби врятувати музейні експонати від можливого погрому, працівники музею винесли звідти частину експонатів до музею.

До 100-річчя Української революції (14 жовтня 2017 року) на подвір'ї садиби Львовича Симону Петлюрі встановлено пам'ятник і реставровано огорожу навколо будинку. Нині це єдиний в Україні пам'ятник Петлюрі (рис. 2.5.).

Учитель української мови

Дякуємо за цікаву й змістовну, насичену новинками для нас інформацію. А тепер питання до вас, шановні слухачі. Які власні назви вам вдалося виписати?

(Діти зачитують виписані слова)

Я була впевнена, що тут зібралися лише розумниці й розумники. Ви все знаєте й умієте. Але чи відомо вам, як правильно сказати:

- Подорожуємо вулицею *Соборною* чи *Соборна*.
- Я мандрую містом *Вінниця* чи *Вінницею*.
- У готелі «*Савой*» чи «*Савої*».
- На вулиці *Петлюри* чи *Петлюра*?

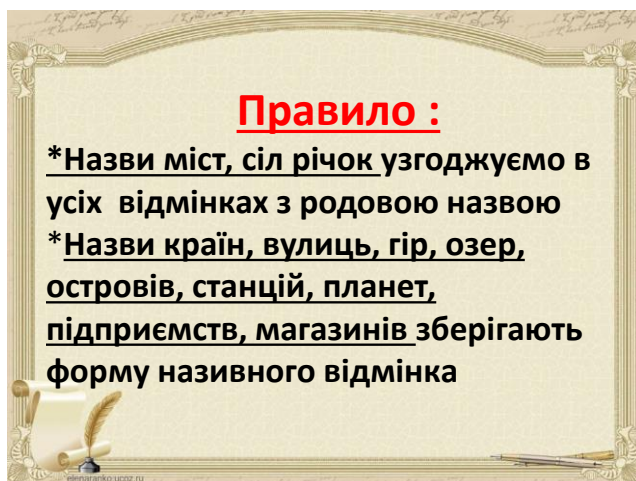

Рис. 2.6. Правило

Зверніть увагу на останнє словосполучення. У порівнянні з попередніми, де у власних назвах вжиті назви неістот, тут уживається прізвище людини, біля якого пропущено слово «імені», саме тому ми й прізвище не ставимо у називному відмінку, а саме в родовому, що й вимагає слово «імені...», тобто *імені Андрія Первозванного, імені Василя Порика* (рис. 2.6.).

Учитель зарубіжної літератури

Шановні учні! Дійсно, життя навколо нас постійно змінюється, і ми є свідками цих змін. Із 2016 року змінилися назви багатьох вулиць нашого міста, про що ми щойно почули з доповіді нашого гуру з історії Вінниці. Мене теж зацікавило це питання, і я, як учитель зарубіжної літератури, вирішила провести певне дослідження: скільки вулиць нашого міста названо на честь зарубіжних письменників. Результат ви бачите на екрані (рис. 2.7.).

Проблемне питання:

Чому ж ці назви вулиць згруповані у дві колонки?

1. На честь російських письменників (як наслідок радянської спадщини)
2. Відокремлене прізвище Шолом-Алейхема, бо він не є російським.

Де ж розташована вулиця Шолом-Алейхема (рис. 2.8.)? Щойно ми здійснили віртуальну мандрівку центром Вінниці. А тепер перенесемося до Вінницьких мурів, пройдемо вздовж художнього та краєзнавчого музеїв, пам'ятника Тарасові Шевченку, оминемо його, спустимося сходами й опинимося на невеличкій вулиці, яка практично починається біля Центрального мосту та закінчується Староміським мостом. Це і є вулиця, що носить ім'я Шолом-Алейхема. Тут розташований Обласний центр технічної творчості учнівської молоді.

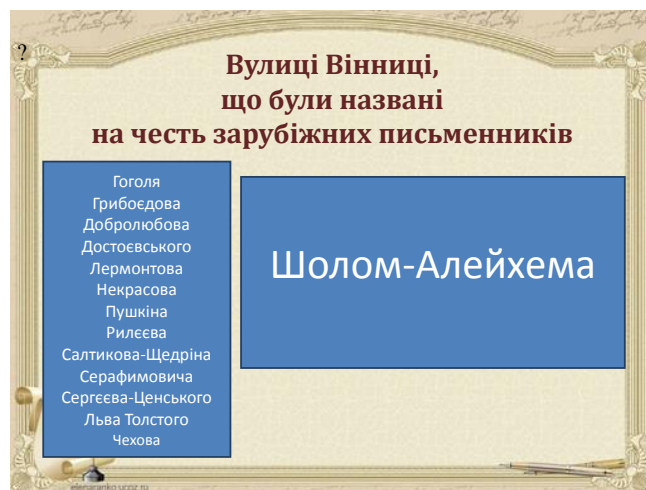

Рис. 2.7. Вулиці, названі на честь зарубіжних письменників

Рис. 2.8. Вулиця Шолом-Алейхема

Рис. 2.9. Мурал на вулиці Шолом-Алейхема

На одному з будинків цієї вулиці є мурал, кольорове графіті два метри завширшки (рис. 2.9.). На ньому художник зобразив побут вінницьких євреїв, які на початку XVIII століття почали заселяти квартал Єрусалимка.

Шолом-Алейхем був єврейським письменником українського походження (рис. 2.10.). «Мир вам» – так мовою ідиш звучить псевдонім Шолома Наумовича Рабіновича. Життя письменника було сповнене страждань і нездійснених мрій, але його герої з миром приходять у кожен дім і дарують надію. «Людина повинна мати надію. Дивна річ, чим більше горе, тим краще надія, чим більше злиднів, тим палкіше сподівання», – так писав Шолом-Алейхем.

Рис. 2.10. Шолом-Алейхем

Звідки ж він? Народився в невеличкому українському містечку Переяславі, нині Переяслав-Хмельницький, у сім'ї бідного крамаря. Коли хлопчикові виповнилося 13, померла його мати, в домі з'явилася мачуха. Прокльони та лайливі слова Шолом зібрав в окремій збірці, потайки читав її іншим дітям, щоб хоч трохи розважитися і щоб вони перестали боятися. Так уперше в житті письменник відчув велику силу слова.

На уроках літератури, знайомлячись із фактами біографії письменників, ми не тільки вчимося краще зрозуміти їхні твори, а й набуваємо певного досвіду. Так, аналізуючи один факт із дитинства Шолом-Алейхема, ми можемо зробити висновок, що хлопчина став жертвою вербального домашнього насильства, який сьогодні ми називаємо «булінгом». Спосіб боротьби письменника зі знуцаннями можна використати як пораду тим, хто опинився в такій ситуації.

Отже, якщо ти не можеш змінити ситуацію, зміни ставлення до неї.

Учитель української мови

Дякуємо за цікаву й корисну інформацію. Звертаю увагу слухачів на те, що в розповіді було використано кільканадцять іншомовних прізвищ. У ході

сьогоднішнього уроку ви маєте запам'ятати, що іншомовні власні назви передаються якомога ближче до мови-джерела, дотримуючись норм українського правопису.

Наприклад:

Елкін – Йолкін, Трубецкой –Трубецький.

До речі, зверніть увагу, що за новим правописом прізвища на -ой передаються через -ий: Донський, Трубецький, але Толстой.

У таких прізвищах після голосного пишеться буква «Є», після ж, ч, ш – «Е» (Коржев).

«Є» пишеться у суфіксах -єв-, -єєв- (Рилєєв).

«ь» пишеться у суфіксах -ськ-, -зьк-, -цьк- (Сергєєв-Ценський).

VI. Закріплення вивченого матеріалу

Учителі по черзі ставлять підсумкові питання:

1. Як тепер називається колишня вулиця Чкалова? (*Петлюри*)
2. Справжнє прізвище Шолома-Алейхема ... (*Рабінович*)
3. Який дуже популярний салат подавали колись у ресторані «Савой»? (*Олів'є*)
4. Яке з перелічених слів пишеться в лапках? (*магазин «Фурнітура»*)
вулиця Петлюри, письменник Шолом-Алейхем, магазин Фурнітура
5. Яку літеру потрібно написати на місці пропуску у прізвищі Тютч...в? (*е*)
6. Яку вулицю нашого міста колись називали Великою Дворянською? (*Соборна*)
7. Яку літеру потрібно записати на місці пропуску у прізвищі Пушк...н? (*і*)
8. Готель «Савой» знаходиться на розі вулиць Соборна та ... (*Оводова*)
9. Ім'я батька Шолома-Алейхема ... (*Наум*)
10. Випишіть назву тієї вулиці, яка записана правильно. Отож, на вулиці ...
Андрієвського Соборній Келецькій (*Андрієвського*)

11. Продовжте речення:

Місце розташування КП «Центр історії Вінниці» – це колишній будинок Боруха ... (*Львовича*)

Якщо ви підкреслите першу літеру кожного слова, то прочитаєте про себе зашифроване слово. І це слово... (*Професінал*)

Отож! Ви всі професіонали своєї справи.

VI. Підбиття підсумків уроку

Рефлексія

- Що нового ви дізналися?
- Які емоції у вас викликав новий матеріал?
- Чи є бажання продовжити дослідницьку роботу?

VII. Домашня робота

Підготуйте лінгвістичне повідомлення «Правопис власних назв і їх похідних», використовуючи матеріали з історії вулиці, на якій живе.

2.2. Інтегрований урок української літератури та математики

«Про Т. Г. Шевченка та його творчість на уроках математики» в 6 класі

Дунець Тетяна Володимирівна, учитель української мови та літератури;

Кононенко Галина Миколаївна, (учитель математики

Тема. Про Т. Г. Шевченка та його творчість на уроках математики

Мета: повторити та систематизувати знання учнів про життя і творчість видатного митця України – Т.Г. Шевченка; удосконалювати вміння працювати зі звичайними дробами, закріпити практичні навички їх застосування, розвивати логічне мислення, пам'ять, творчі здібності учнів; удосконалювати навички виразного читання, зв'язного мовлення; виховувати почуття патріотизму, любов і повагу до національної творчості.

Тип уроку: перевірка або оцінювання досягнення компетентностей.

Ключові компетентності: спілкування державною мовою, математична грамотність, інформаційно-комунікаційна компетентність, навчання впродовж життя, громадянська компетентність, культурна компетентність.

Форма проведення: інтегрований урок (українська література – математика).

Обладнання: портрет Т.Г. Шевченка, ілюстрації до творів поета, виставка книжок митця й про нього, роздатковий матеріал (таблиці «Цікаво знати», аркуші з алфавітом, промінці з додатковими завданнями), висловлювання видатних діячів про Кобзаря та математику.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. Організаційний етап

II. Оголошення теми й мети уроку

Учитель літератури

Сьогодні на уроці ми підсумуємо вивчене про генія українського слова, світоча української культури, великого сина нашого народу – Тараса Григоровича Шевченка.

Учитель математики

Але вивчене ви аналізуватимете не звичайним способом, а повторюючи й закріплюючи відомості про життя і творчість великого українського поета, одночасно розв'язуватимете математичні вправи, задачі, повторите практично методи застосування звичайних дробів (рис. 2.11.).

Учитель літератури

Сьогодні ми не випадково говоритимемо про Шевченка, адже цей тиждень є тижнем мови, а Тарас Григорович, як ніхто інший, долучився до її розвитку, адже був її основоположником. Захоплюючись його творчістю, учні нашого класу написали ряд віршів про Кобзаря. Тому розпочнемо урок з інсценізованої поезії **«Вічне слово Шевченка»**, автором якої є Дунець Ольга, учениця нашої школи, переможець Всеукраїнського конкурсу «Шевченкова весна»

Старша дівчинка:

Увечері при світлі каганця,
На ліжечку своєму примостившись,
Читатиму натхненно «Кобзаря» (рис.

2.12.),

Шевченковим щоб словом причаститись.

Я братика й сестричок поведу
Незримими стежками у минуле,
Щоб все, про що писав Тарас,

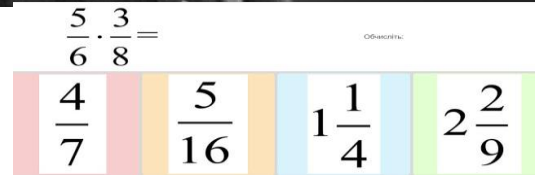
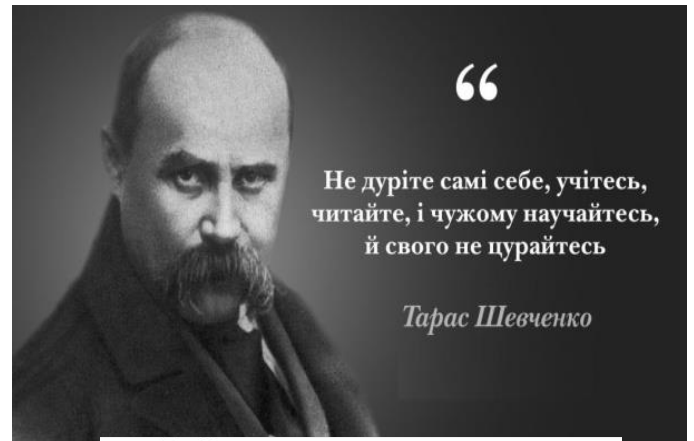

Рис. 2.11. Шевченко й математика

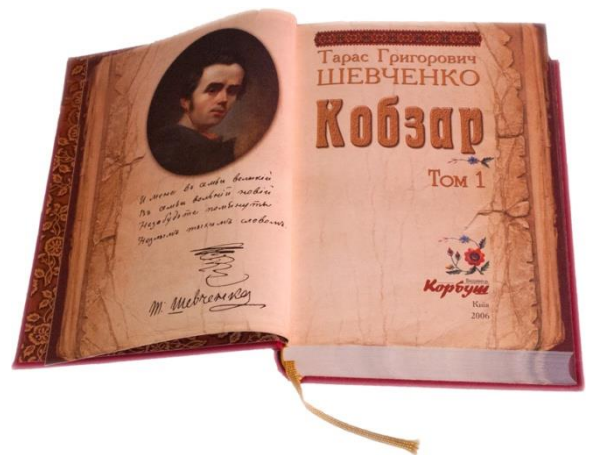

Рис. 2.12. Кобзар

Вони побачили, почули і відчули.
 Ось гайдамаки (рис. 2.13.)
 Слухайте любенько...
 Це ж бо історія безсмертна Батьківщини...

I. Менша дівчинка:

– Читай, сестричко!

Хлопчик:

– Так! Читай швиденько!

II. Менша дівчинка:

Нехай нараз в минувшину полинем.

Хлопчик:

– Хай залунають сурми звідусіль,
 Козацтво браве задзвенить шаблями,
 І підуть в бій за сотні гір і піль
 Хоробрі вояки під корогвами.
 І Гонта, і Сірко, й Хмельницький тут,
 А з ними безіменні – й все ж герої, –
 Уярмлених звільнятимуть від пут,
 Із шляхтою зйдуться у двобої.
 Кривавий запалає враз бенкет
 Під Корсунем, а ще у Жовтих водах,
 Я ніби бачу рогачі, мушкет...
 І перемога – як найбільша нагорода.
 Але й могил – нещадна сарана,
 Ох! Скільки полягло в тих битвах.
 В курганах моя рідна сторона,
 Як гордість, сила, як свята молитва.
 Відваги запозичу в козаків,
 (Вони мою загартували волю).
 Тарасе, якби я тобі хотів

Рис. 2.13. Гайдамаки

На крихту кращу напропорчить долю!..

I. Менша дівчинка:

Я ж слухаю – й помежи рядків
Вбачаю мальви, ружі і барвінок,
В піснях благих я чую солов'їв,
А там і жайвір, – чуєш, – навздогінок?!
Така краса, як райська благодать,
Де лиш Шевченко брав оте натхнення
Писати про село і про садки, ягнят? –
У кожному слові серця одкровення...

II. Менша дівчинка:

Краса дівоча – звісно, простота,
Наївна, богобоязна і скромна.
Он де Марія – чиста і свята,
Блаженна матір, любляча й невтомна.
А ось погляну – Катерина йде,
В скорботі очі опустила долу...
І сина наймичка невпинно жде...
Сліпа ж – благає долю свою кволу.
Сліпа... Мар'яна... Відьма... І княжна...
Оксана і Русалка... Ще й лілея...
Віночок доль в єдине я сплела,
Та це ж минулого життєва галерея.
Сміюся й плачу, співчуваю їм,
Й упадаючи безтямно у розпуку,
Скажу відверто й щиро, від душі:
– Спасибі, моя сестро, за науку.

I. Менша дівчинка:

Спасибі, що стежками Кобзаря
Натхненно вела нас, не маючи утоми...

Рис. 2.14. Заповіт

Старша дівчинка:

Спасибі й вам, що виділили час,
 Щоб в серці оселити спомин
 Про невмируще, вічне і святе,
 Про найдорожче, що лиш нині маєм.
 Несіть же в світ Шевченкове оте
 Безсмертне слово, що як жар палає!!! (рис. 2.14.)

III. Систематизація й узагальнення знань, умінь і навичок*Учитель літератури*

Слово надається бібліографу, який нагадає нам основні факти з життя та творчості Т.Г. Шевченка. (Розповідь учня, інші можуть доповнювати почуту інформацію)

А тепер вибери собі додаткове питання.

(На дошці прикріплені завдання у вигляді промінців. Після відповіді на уроці учні знімають один промінчик із додатковим питанням (Додаток 1))

Як відзначена пам'ять про Шевченка у наш час?

(Його іменем названо Київський національний університет, парки, вулиці, бульвари. У містах України встановлено пам'ятники великому Кобзарю)

Отже, всенародна пам'ять підкреслює, що ми й справді дотримуємося його Заповіту. Якого саме?

*(І мене в сім'ї великій,
 В сім'ї вольній, новій,
 Не забудьте пом'янути
 Незлим тихим словом.)*

Що ж пригадаємо дитинство Шевченка у віршовій формі. Які поезії найяскравіше ілюструють дитячі роки поета?

Учень зачитує уривок із поезії

"Якби ви знали, паничі..."

Там матір добрую мою

Ще молодую у могилу

Нужда та праця положила.

Там батько, плачучи з дітьми
 (А ми малі були і голі),
 Умер на панщині! А ми
 Розлізлися межі людьми,
 Мов мишенята. Я до школи —
 Носити воду школярам.
 Брати на панщину ходили,
 Поки лоби їм поголили!
 А сестри! Сестри! Горе вам,
 Мої голубки молодії,
 Для кого в світі живете?
 Ви в наймах вирости чужії,
 У наймах коси побіліють.
 У наймах, сестри, й умрете!

(Учень вибирає картку й дає відповідь)

Учитель математики

У математиці й літературі є одна спільна риса: кожна наука відтворює гармонію світу. Тільки одна – за допомогою художнього слова, а інша – за допомогою чисел. Оскільки на моєму уроці ви постійно перебуваєте в пошуку розв'язків, у пошуку невідомих значень, – ми маємо сподівання, що цифри, з якими ви сьогодні матимете справу, допоможуть вам відкрити нові відомості про Шевченка, узагальнити уже вивчене тощо.

Теоретична розминка

- Що таке звичайний дріб. Наведіть приклади.
- За допомогою чого показують дію ділення?
- Що показує знаменник дроби?
- Що показує чисельник дроби?
- Які дроби називаються правильними?

Задача

Скільки років було Т.Г. Шевченку, коли вийшла його збірка поезій, яка поклала початок новому періоду в історії української літератури, якщо $\frac{3}{13}$ цього числа дорівнює 6? (26 років.)

Учитель літератури

То як називається ця збірка поезій? («Кобзар»)

Перед вами ілюстрація до твору Шевченка, який ви вивчали і в назві якого є числівник. Прослухайте уривок із цього твору і назвіть його.

Учень читає уривок із поезії «Мені тринадцятий минало...» (рис. 2.15.)

А я собі у бур'яні
 Молюся Богу...
 І не знаю,
 Чого маленькому мені
 Тоді так весело молилось,
 Чого так весело було?
 Господнє небо і село,
 Ягня, здається, веселилось!
 І сонце гріло, не пекло!
 Та недовго сонце гріло,
 Недовго молилось...
 Запекло, почервоніло
 І рай запалило.
 Мов прокинувся, дивлюся:
 Село почорніло,
 Боже небо голубеє
 І те помарніло.
 Поглянув я на ягнята –
 Не мої ягнята!
 Обернувся я на хати –
 Нема в мене хати!

Рис. 2.15. «Мені тринадцятий минало...»

Не дав мені Бог нічого!..
 І хлинули сльози,
 Тяжкі сльози!..
 А дівчина
 При самій дорозі
 Недалеко коло мене
 Плоскінь вибирала,
 Та й почула, що я плачу.
 Прийшла, привітала,
 Утирала мої сльози
 І поцілувала...
 Неначе сонце засіяло,
 Неначе все на світі стало
 Моє... лани, гаї, сади!..
 І ми, жартуючи, погнали
 Чужі ягнята до води. (рис. 2.16.)

Рис. 2.16. «Мені тринадцятий минало...»

Учитель математики

У кожного на парті є таблиця «Цікаво знати» (*Додаток 2*), у якій треба заповнити пропуски цифрами. Це можливо, якщо ви розв'яжете деякі вправи.

Виконайте дії

1) $3\frac{3}{4} : \frac{3}{8} =$ (Відповідь: 10)

2) Знайдіть значення виразу: $x + 7 \cdot \frac{1}{2}$, якщо $x = 20\frac{1}{2}$ (Відповідь: 24)

3) Розв'яжіть рівняння: $(x - 8) \cdot \frac{2}{5} = 2$ (Відповідь: 13)

Учитель літератури

Ви заповнили вільні місця в таблиці цифрами, а тепер з'ясуємо, що ж ці числа означають у житті Тараса Григоровича.

- 1) 10 – став сиротою
- 2) 24 – звільнення з кріпацтва

3) 13 – цифра присутня у поезії Шевченка «Мені 13 минало...», 13 років з 47

Шевченко був на волі

Учитель математики

Задача

Відстань між двома містами 240 км. Скільки часу потрібно велосипедисту, щоб проїхати $\frac{1}{8}$ цієї відстані зі швидкістю 10 км/год? (Відповідь: 3)

(Учитель математики, перевіряючи завдання, оцінює роботу учнів, які правильно розв'язали задачу)

Учитель літератури

Це була не просто задача, у відповіді одержали число «3», яке відповідає кількості букв у назві вірша, що ви вивчали. Який же це вірш? («Сон»). А хто хоче розповісти поезію напам'ять?

Читання поезії напам'ять

На панщині пшеницю жала,
 Втомилася; не спочивать
 Пішла в снопи, пошкандибала
 Івана сина годувать.
 Воно сповитеє кричало
 У холодочку за снопом.
 Розповіла, нагодувала,
 Попестила; і ніби сном,
 Над сином сидя, задрімала.
 І сниться їй той син Іван
 І уродливий, і багатий,
 Не одинокий, а жонатий,
 На вольній, бачиться, бо й сам
 Уже не панський, а на волі;
 Та на своїм веселім полі
 Свою-таки пшеницю жнуть,

Рис. 2.17. «Сон»

А діточки обід несуть.
 І усміхнулася небога,
 Проснулася — нема нічого...
 На сина глянула, взяла
 Його тихенько сповила
 Та, щоб дожать до ланового,
 Ще копу дожинать пішла. (рис. 2.17.)

Бесіда за змістом твору

- Про які часи розповідається у вірші?
- Про що мріє мати?
- Чи здійснилися мрії матерів?

Учитель математики

Гра «Хто швидше?»

На дошці табличка із семи клітинок, відповідно до яких маєте сім завдань із математики. Відповідь кожного завдання, які потрібно виконувати по черзі, відповідає номеру букви алфавіту, яку ви отримаєте, коли заповните табличку цифрами. Хто ж першим прочитає слово? Хто швидше?

1. Скільки потрібно 2-літрових банок, щоб розлити 19 л соку? (Відповідь: 10)
2. Обчислити $5 \cdot \frac{1}{5} =$ (Відповідь: 1)
3. Знайти 40% від числа 50. (Відповідь: 20)
4. Саша прочитав $\frac{1}{4}$ частину книги, в якій 76 сторінок. Скільки сторінок прочитав Саша? (Відповідь: 19)
5. Знайдіть значення виразу: $2\frac{1}{3} : \frac{7}{9} =$ (Відповідь: 3)
6. Знайти $\frac{9}{11}$ від числа $14\frac{2}{3}$. (Відповідь: 12)
7. Яке число обернене до числа $\frac{1}{23}$? (Відповідь: 23)

(Учні одержують алфавіт (Додаток 3) і відгадують назву вірша – «Заповіт»)

Учитель літератури

Ви правильно відгадали назву поезії, а тепер прослухаємо її.

Читання поезії напам'ять

(Учениця виразно читає)

Учитель математики

Наступне завдання – це приклад на всі дії із звичайними й десятковими дробами. Перші три учні, які правильно розв'яжуть цей приклад, одержать оцінки.

$$5 \cdot 46 \cdot \frac{1}{5} + \frac{2}{7} : \left(1 - \frac{5}{7}\right) \text{ (Відповідь: 47)}$$

Учитель літератури

Про що свідчить це число?

(Учні повинні здогадатися, що це кількість років, які прожив великий поет)

А зараз, діти, ми повернемося до завдання, яке ви отримали спеціально до цього уроку. Вам був запропонований акровірш «Кобзар». Ви за зразком повинні були розвинути тему про математику власним акровіршем «Тарас».

(Хтось із учнів нагадує, що таке акровірш)

Спеціальне завдання

Скласти сенкан, або ж акровірш, або ж 2-3 строфи, присвячені Тарасові Григоровичу.

(Діти зачитують роботи)

Ви виявили не лише математичні здібності, а й літературні.

III. Підсумок уроку

Учителі підбивають підсумок уроку, цікавлячись в учнів, чи сподобався їм урок, що вони винесли з нього.

IV. Домашнє завдання

1. До уроку позакласного читання підготувати улюблений вірш Т.Г. Шевченка.
2. Завдання з підручника «Математика. 6 клас» О.С. Істер № 473(1), 475, 483.

Додаток 1**Промінці із завданнями**

1. Які види строф вам відомі?
2. За яких умов був намальований альбом "Живописна Україна"?
3. 1840?
4. 1861?
5. 22 квітня 1838?
6. Що таке троп?
7. Що входить у літературну спадщину Шевченка?
8. 1843-1845?
9. Іван Підкова- це вигадана чи історична особа?
10. Хто викупив Шевченка з кріпацтва?
11. Які види строф вам відомі?
12. «Було колись - в Україні
Ревіли гармати;
Було колись – запорожці
Вміли панувати.»
13. Чому один із творів Шевченка називається «Тарасова ніч»?

Додаток 2**Цікаво знати**

<i>Шевченко прожив усього</i>	<i>З них на засланні</i>	<i>Кріпаком був</i>	<i>На волі</i>

Додаток 3

1-а	2-б	3-в	4-г	5-г	6-д	7-е
8-є	9-ж	10-з	11-и	12-і	13-ї	14-й
15-к	16-л	17-м	18-н	19-о	20-п	21-р
22-с	23-т	24-у	25-ф	26-х	27-ц	28-ч
29-ш	30-щ	31-ь	32-ю	33-я		

2.3. Інтегрований урок української мови, основ здоров'я «Урок мовленнєвого розвитку. Особливості складання опису зовнішності людини. Узагальнення знань з розділу «Фізична складова здоров'я» в 7 класі

*Кириленко Людмила Григорівна,
учитель української мови та літератури*

Тема уроку. Урок мовленнєвого розвитку. Особливості складання опису зовнішності людини. Узагальнення знань з розділу «Фізична складова здоров'я».

Мета уроку: ознайомити учнів з особливостями складання опису зовнішності людини, навчити їх через зовнішність розкривати внутрішній світ людини, її характер і настрій, знаходити головне (неповторне) в образі конкретної особистості; розвивати комунікативну компетентність, усне мовлення, увагу та уяву учнів; виховувати мотиваційні основи збереження та зміцнення здоров'я, людяність, доброту, почуття прекрасного.

Тип уроку: урок розвитку компетентностей.

Ключові компетентності: спілкування державною мовою, інформаційно-комунікаційна компетентність, навчання впродовж життя, культурна компетентність.

Форма проведення: інтегрований урок (українська мова – основи здоров'я).

Обладнання: відеопрезентація до уроку, відеофрагменти серіалу «Свати», уроку О. Авраменка «Усмішка – посмішка», музичний супровід, відеоряд світлин учнів класу з близькими та рідними людьми, руханка з Ю. Ткачем.

Епіграфи:

*Справжня краса – внутрішня, вона йде від усього серця, в якому живе любов.
Якщо цього немає, навіть найідеальніші риси обличчя не зможуть приховати
душевної порожнечі, яка, врешті-решт, відштовхує людей.*

Крістіна Агілера

Досконале й квітуче здоров'я є нормальним природним станом життя... Бог ніколи не створював хвороб і страждань: це виключно творіння людей. Хвороби виникають від того, що люди порушують закони, за якими вони повинні жити.

Ральф Вальдо Грінс

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. Організаційна частина

Привітання. Установка на позитивний настрій.

Вправа «Продовж речення...»: «Я викидаю у кошик для сміття...»

(те, що мені заважає вести здоровий спосіб життя: лень, агресію, дратівливість тощо).

II. Оголошення теми й завдань уроку

У Книзі з книг читаємо про появу людини на світ Божий: «І створив Бог людину з пороку земного. І подих вдихнув у ніздрі її – і стала людина живою душею...»

Мільярди людей... Усі вони неповторні й несхожі.

А люди різні

(читання поезії Надії Красоткіної під музичний супровід)

А люди є, як сонечко привітні,
 Навколо випромінюють тепло.
 Вони душею щирі і тендітні,
 Вони, як в спеку, чисте джерело.
 Є люди життєрадісні, гарячі,
 Кипить у них енергія в душі.
 Вони таку веселу мають вдачу,
 А ти їх осудити не спіши.
 Є люди добрі, вміють співчувати
 І допоможуть, виручать з біди.
 Але при цьому будуть ще й мовчати,
 З людьми такими в світ за очі йди.
 Є люди гарні, дуже симпатичні,
 Всього в них в міру: доброти й тепла.
 Вони веселі і реалістичні,
 Ніколи не тримають в серці зла.
 Близькі є люди і по духу рідні.
 Без них, здається, й сонце б не зійшло.

Вони, як те повітря, нам потрібні.
 Не уявляю, як без них було б?
 З якими легко всім — це люди світлі.
 Вони в житті, мов рятівні вогні.
 І пелюсткові душі в них розквітлі.
 Близькі ці люди й дорогі мені.
 Дотепні є, що не шукають слова,
 Воно у них завжди на язиці.
 На всі питання відповідь готова.
 Я їх люблю — дотепні люди ці!
 Ще є розумні, ще — талановиті,
 Красиві, щедрі, сильні люди є.
 Ласкаві є і дуже працьовиті.
 У цьому світі кожному своє.
 Є люди різні. Я їх зустрічала.
 Нема однакових, та в тім нема біди.
 А серед тих, що я ось тут назвала,
 Подумай трішки і себе знайди.

Бо є ще й інші, я про них не буду.

То ж не згубися серед того люду

На тих не хочу витрачати слова.

І не розтрати себе на них, бува.

Одна людина відрізняється від іншої не тільки зовнішністю, але й своїм внутрішнім світом, властивими тільки їй вдачею, характером, смаком. В обличчях людей ми іноді можемо помітити вже знайомі нам риси, але не побачимо обличчя в усьому однакових.

Сьогодні ми ознайомимося з особливостями складання опису зовнішності людини, можливістю через зовнішність розкрити внутрішній світ людини, її характер і настрій, стан здоров'я, навчимося знаходити головне (неповторне!) в образі конкретної особи й описувати свої спостереження.

Рис. 2.18. Крістіна Агілера

Одним із епіграфів уроку є слова американської співачки, авторки пісень, танцівниці, продюсера й телезірки Крістіни Агілери (рис. 2.18.): «Справжня краса – внутрішня, вона йде від усього серця, в якому живе любов. Якщо цього немає, ...» Спробуйте продовжити думку телезірки й обґрунтувати запропоноване продовження фрази.

(На екрані демонструється перша частина епіграфа разом із світлою автора. Учні висловлюють свої припущення, роблять висновки. Згодом демонструється продовження вислову в оригіналі)

«...навіть найідеальніші риси обличчя не зможуть приховати душевної порожнечі, яка, врешті-решт, відштовхує людей».

Оскільки урок поєднує сьогодні два предмети, то ще одним епіграфом буде вислів відомого лікаря, ученого Ральфо Вальдо Грінса, який ще у 910 році писав: «Досконале й квітуче здоров'я є нормальним природним станом життя... Бог ніколи не створював хвороб і страждань: це виключно творіння людей. Хвороби виникають від того, що люди порушують закони, за якими вони повинні жити».

Як ви вважаєте, які закони порушили люди, що є причиною їхніх хвороб?

III. Мотивація навчальної діяльності

Чи правда, що ми унікальні своїми сильними якостями?

Звісно ж, ні. Люди унікальні й своїми вадами. Ми повинні усвідомлювати не лише свою силу, а й свої недоліки, щоб працювати над тим, що можемо змінити, і навчитися жити з тим, чого змінити не можна.

Які вади мають люди? Продовжте перелік: фізичні вади, хвороби...

(певні риси характеру, мізерний словниковий запас).

Що з цього переліку люди можуть змінити, а що - ні?

Чи є на світі люди, які не мають недоліків?

Яких недоліків ви зможете уникнути завдяки сьогоднішньому уроку?

IV. Актуалізація опорних знань учнів

1. Заповнити пропуски.

Пригадайте, які типи мовлення ви знаєте?

За визначенням та ознаками потрібно заповнити пропуски, указавши відповідні типи мовлення (рис. 2.19.).

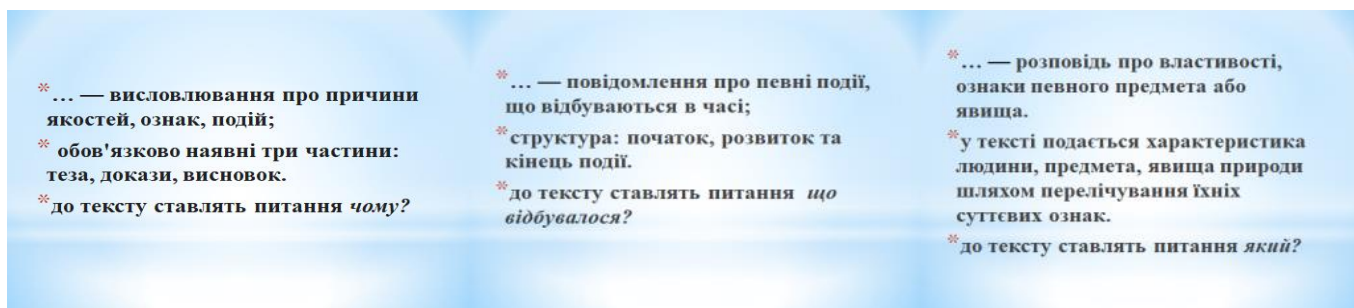

Рис. 2.19. Роздум, розповідь, опис

2. Бесіда.

На попередніх уроках української мови ви вже ознайомилися з описом зовнішності людини, а на уроках основ здоров'я – з принципами здорового способу життя.

1. Як називається опис зовнішності в живописі? (*Портрет*)

У художній літературі? (*Літературний портрет*)

2. Назвіть засоби, якими користується для зображення зовнішності художник. (*Фарби, пензлик, палітра, полотно, людина, яка позує*)

3. Як створює портрет письменник? За допомогою чого? (*За допомогою слів, художніх засобів – епітетів, метафор, порівнянь*)

Як ви вважаєте, чи можемо ми за описом зовнішності людини визначити її професію, настрій, стан здоров'я? Наведіть приклади.

Чи можемо визначити, коли людині сумно, весело, якщо її гнітить горе?

3. Літературна вікторина.

Завдання: визначити, про яких літературних героїв ідеться в наведених уривках.

1 група. «...се був сивий, як голуб, звиш 90-літній старець, найстарший віком у цілій тухольській громаді. Батько вісьмох синів, із яких три сиділи вже разом із ним між старцями, а наймолодший Максим, мов здоровий дубчак між явориною, визначався між усім тухольським парубоцтвом. Високий ростом, поважний поставою, строгий лицем, багатий досвідом життя й знанням людей та обставин, ... був правдивим образом тих давніх патріархів, батьків і провідників цілого народу, про яких говорять нам тисячолітні пісні та перекази. Невважаючи на глибоку старість, ... був іще сильний і кремезний» (рис. 2.20.).

(Захар Беркут з однойменної повісті Івана Франка)

2 група. «...так він звався - був кремезний козак літ тридцяти. Одягнений у широчезні червоні штани, які підперізував широким шовковим поясом. На ногах добрі шкапові чоботи. Сорочка подерта й замащена, на грудях широко розхристана, звідки визирали широкі косматі та сонцем опалені груди. Миючись, засукав рукави вгору поза лікті і показав жиласті руки, закінчені п'ястуками, мов довбеньки. ... уходив на Січі за неабиякого силача. Згинав залізні штаби, а коня підносив, мов барана.

А мимо його лицарської справности його прозвали на Січі ... за те, що в якійсь зустрічі не вмів собі з татариним дати ради, аж товариші його визволили» (рис. 2.20.).

(Семен Непорядний із повісті А. Чайковського «За сестрою»)

3 група. «...йшов босий, у кучих штанчатах, старій матросці, що була колись голубою, а тепер стала сіра, та ще в дядьковій Кириловій діжурці. Тій діжурці, як казав дядько, було «сто літ», і не рвалася вона лише тому, що зашкарубла від давньої мазути. Не брали її ні дощі, ні сніг, ані сонце. Пахла діжурка паровозом. Уночі вона нахолоняла, а вдень аж димувала на сонці, пахла ще дужче і пекла плечі та спину» (рис. 2.20.).

(Климко з однойменної повісті Григора Тютюнника)

Рис. 2.20. Захар Беркут, Семен Непорядний, Климко

V. Робота над темою уроку

1. Творче завдання

Усі ви добре пам'ятаєте серіал «Свати» (рис. 2.21.). В одній із серій бабусі та дідусі загубили свою онучку Женю в торговому центрі... Увага на екран!

(Демонстрація уривку з фільму про те, як загубилась Женя, як Іван Степанович дає оголошення в торговому центрі про загублену онуку, - сезон I, серія 2)

Рис. 2.21. Кадри з серіалу «Свати»

Чи можна розшукати дівчинку за тим оголошенням, яке склав Іван Степанович?

Тож ми з вами сьогодні спробуємо допомогти родичам серіалу «Свати» і складемо словесний портрет дівчинки, яка загубилася. А для того, щоб наш опис був послідовним, скористаємося планом.

План

1. Хто ця людина? Її зріст і постава.
2. Волосся, зачіска. Риси обличчя. Вираз обличчя (очі, брови, ніс, рот, губи)
3. Одяг. Загальне враження (що подобається, а що, може, й ні).

Кожна група має скласти речення за планом, записати його на папері А4 та повісити на дошку.

(На дошці розміщено початок оголошення «Розшукується дівчинка...»)

2. Вправа «Мозковий штурм»

В одному із пунктів плану увага звертається на зріст і поставу.

Пригадайте, що таке постава. Яке значення має її стан для здоров'я людини?

Правильна постава робить фігуру красивою та є необхідною умовою для нормального стану організму й відсутності розладів нервової системи. Порушення постави – сутулість, сколіоз (викривлення хребта вбік), кіфоз (викривлення назад) (рис. 2.22).

Рис. 2.22. Види порушення постави

Контролюйте свою поставу. Не ображайтеся на батьків, коли вони роблять вам зауваження: «Не сутулюйся!», «Сядь рівненько!» – вони викликані турботою про вашу поставу.

Деякі підлітки чомусь ставляться до своєї зовнішності скептично. У дівчат виникає думка про себе, як про «товсту потвору». І на думці одне – схуднути. Деякі несправжні «товстухи» майже нічого не їдять, чим виснажують свій організм.

Чимало хлопців і дівчат вважають недоліком високий зріст, тому сутуляться, і, як наслідок, – розлади дихання, кровообігу, травлення. Інші ж переживають, вважаючи себе коротконогими. Але якщо навіть деякі недоліки зовнішності насправді існують, не слід так хворобливо на них реагувати. Кожна людина красива по-своєму.

3. Фізкультура / руханка. Юрій Ткач. Всеукраїнська школа онлайн (рис. 2.23.).

https://www.youtube.com/watch?v=cFq3UcfW4J0&ab_channel=iLearn

Рис. 2.23. Руханка

4. Робота в групах.

Уважно розгляньте світлини та репродукції картин (рис. 2.24.). Яка деталь обличчя, на вашу думку, є найвиразнішою? На що зроблено акцент у зовнішності?

1 група – акцент на очі.

2 група – акцент на зморшки, сивину.

3 група – акцент на усмішку.

Рис. 2.24. Світлини для роботи в групах

1. *Очі*. Їх називають дзеркалом душі. Чому?

– Тому що в них віддзеркалюються всі радощі та біль людини. Саме по очах угадують настрій, адже «очі говорять більше, ніж слова».

Уже понад століття наука вивчає зір. Кожен учений, відкриваючи нові властивості й таємниці, відчуває захоплення перед його досконалістю.

Бережіть очі! Не сидіть біля екранів телевізорів і моніторів комп'ютерів більш, ніж дві години. Якщо у вас є вади зору, обов'язково носіть окуляри.

2. З віком у людини з'являються *зморшки, сивина*.

Вік дерева визначається за кількістю кілець на зрізі, а людське життя вимірюється кількістю зморшок на обличчі та сивим волоссям.

Зморшки – це видимі складки шкіри, що виникають у результаті надмірної активності м'язів, утратою шкірою еластичності, пружності та з інших причин.

Еластичність шкірі надають волокна колагену, а пружність – розташовані між ними молекули гіалуронової кислоти. З віком, а також під впливом несприятливих факторів зовнішнього середовища кількість колагену та гіалуронової кислоти знижується, шкіра втрачає свою еластичність і вологу, що призводить до появи видимих ознак старіння на шкірі.

Сивина – це не що інше як результат ослаблення роботи термального сосочка волосини. Власне тієї фабрики, яка виробляє та поставляє волоссю всі життєво необхідні речовини. Колір волосся зникає. Воно стає сріблястим.

Існує дві основні причини гальмування нормальної роботи волосяних фолікулів. Перша – вікові зміни у 40-60 років. Друга – гострі або хронічні стреси. В обох випадках появі сивини передують зменшення постачання крові й кисню, які живлять шкіру голови.

3. *Усмішка або посмішка*. Як ви гадаєте, чи є різниця у цих словах?

Кореспонденти вашого класу мали випереджувальне завдання й провели опитування серед учнів різних вікових категорій нашого закладу.

(Демонстрація проведеного заздалегідь інтерв'ю з учнями, батьками, працівниками закладу щодо правильності слів «усмішка» або «посмішка»)

Отже, як бачимо, одностайної думки немає. Що ж із цього приводу говорить учений, мовознавець, автор підручників і посібників з української мови Олександр Авраменко?

(Перегляд фрагменту експрес-уроку О. Авраменка)

У Редьярда Кіплінга є такі слова: «Вийди за двері – й осяй світ усмішкою: ця усмішка має багато попрацювати... Деякі люди надто втомилися, аби подарувати вам усмішку. Подаруйте їм свою, адже ніхто не потребує усмішки так сильно, як ті, кому нема чого віддати, крім неї».

Щоб сподобатися іншим, покращити настрій, пропоную подарувати одне одному щире усмішку. Усміхніться тим, хто сидить від вас ліворуч, а тепер усміхніться тим, хто – праворуч.

5. Розподільний диктант

Розподілити прикметники або дієприкметники – епітети, фразеологізми на три колонки: 1) очі, 2) волосся, 3) усмішка, поставивши їх у відповідному роді й числі. Наприклад, слово «сумний»: *очі – сумні, усмішка – сумна* тощо.

Нахабний, привітний, сердитий, хитрий, мрійливий, розумний, байдужий, срібний, вибілений, сяючий, добрий, густий, сміятися на кутні (*плакати*), освітлений,

темний, щирий, пускати бісики (*загравати, грайливий погляд*), блискучий, волоссям світити (*ходити з непокритою головою*), глузливий.

6. Хвилинка натхнення

Опис людини не буде повним без згадки про її голос. Ми губимо свою привабливість, якщо говоримо невиразно й глухо. «Торохтить Солоха, як діжка з горохом», кажуть у народі. Як гадаєте, про яку людину так кажуть?

Що ж потрібно пам'ятати, щоб мати гарний, приємний голос? Вести здоровий спосіб життя (*відмовитися від тютюнопаління, уживання алкогольних напоїв, наркотичних речовин...*)

Українська народна мудрість говорить: «Дівчина без голосу, як пшениця без колосу».

Сьогодні ваші однокласниці підготували пісню, яка звучатиме рідною мовою, адже 21 лютого – День рідної мови.

Слухаючи пісню, пориньте подумки додому, до своїх рідних і близьких людей.

(Звучить пісня у виконанні учениць 7-го класу «Батькам» на слова та музику Алли Івашиної, на екрані демонструється відеоряд світлин учнів класу з батьками, бабусями й дідусями у невимушених ситуаціях)

VI. Підбиття підсумків та оцінювання

Кажуть, що краса минає, а особиста чарівність залишається. Її складовою є те, про що ми говорили сьогодні на уроці. Тож пам'ятайте про це! Дбайте не лише про зовнішню красу, але й про свою душу.

(Оцінювання найбільш активних учнів)

Маємо надію, що ви запам'ятали, яких правил слід дотримуватися в житті, щоб завжди бути здоровими й красивими.

Генріх Гейне писав, що краса людини, відома йому, - це здоров'я. Тож бажаємо всім вам здоров'я!

VII. Домашнє завдання

1. Написати твір-опис, використовуючи лексичний матеріал уроку, на тему «Найрідніша мені людина».

2. Достатній рівень: підготувати невеличке повідомлення на тему «Здоровий спосіб життя – запорука гарного самопочуття!»; високий рівень – соціальна реклама на цю ж тему (відеоролик).

2.4. Інтегрований урок з української літератури та історії «Олександр Олесь. «Ярослав Мудрий» (із книги «Княжа Україна»)» в 5 класі

Мацкевич Алла Вікторівна,

учитель української мови та літератури

Тема уроку. Олександр Олесь. «Ярослав Мудрий» (із книги «Княжа Україна»)

Мета уроку: ознайомити учнів із життєвим і творчим шляхом Олександра Олеся, історією написання книги «Княжа Україна»; вчити характеризувати історичну епоху, у яку князував Ярослав, давати оцінку його державним справам, учинкам, які відображені у творі, історичних матеріалах, художньому мистецтві; розвивати критичне мислення, світогляд учнів, уміння знаходити в прочитаному тексті необхідну інформацію та застосовувати її для характеристики головного героя; виховувати повагу до великого князя Ярослава Мудрого, патріотичні почуття.

Тип уроку: урок розвитку компетентностей.

Ключові компетентності: спілкування державною мовою, інформаційно-комунікаційна компетентність, навчання впродовж життя, громадянська компетентність, культурна компетентність, ініціативність і підприємливість.

Форми проведення: інтегрований урок (українська література – історія України).

Обладнання: портрет письменника Олександра Олеся, репродукції портретів Ярослава Мудрого, відеофільм «Великі українці», презентація до уроку.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

*Хто не знає свого минулого,
той не вартий свого майбутнього.*

М. Рильський

I. Вступне слово вчителя

Український народ має всі підстави пишатися своєю славною історією. Упродовж багатьох віків Україна переживала дні сили і слави, мала справді легендарних героїв. Одним із них є київський князь Ярослав Мудрий.

17 травня 2008 року наприкінці фінального шоу проєкту «Великі Українці» телеканал «Інтер» оголосив результати загальнонародного голосування за найвеличнішого українця всіх часів. Ним став князь київський **Ярослав Мудрий**.

Проєкт тривав вісім місяців. За весь цей період було отримано близько **двох з половиною мільйонів** голосів телеглядачів. Це світовий рекорд. За переможця проголосували 648 443 українці. Це складає 40,02% глядацьких голосів.

II. Емоційне налаштування на урок

Діти, сьогодні чудовий день, а в нас – незвичайний урок. Я дарую вам добро, розуміння, побажання активної співпраці, повагу. Простягніть свої долоньки і відчуйте наш позитивний настрій. Що ви у свою чергу можете побажати вчителям? (Здоров'я, щастя, оптимізму, успіхів).

(Стук у двері). До нас завітав незвичайний гість. *(Заходить князь Ярослав Мудрий).*

Я – київський князь, який доклав багато зусиль до зміцнення держави, уклав збірник законів – Руську правду, дбав про освіту й культуру свого народу. Я розширив межі середньовічного Києва, спорудивши «місто Ярослава», окрасою якого стали Золоті ворота та Софійський собор. Я заснував при Софійському соборі школу та бібліотеку, мене називали «тестем Європи».

III. Оголошення теми й мети уроку. Мотивація

Тож згадаймо сьогодні ім'я славного князя, з'ясуємо, за що українці вдячні Ярославу Мудрому. Проаналізувавши твір Олександра Олеся «Ярослав Мудрий» з книги «Княжа Україна», визначимо, який заповіт залишив київський князь своїм дітям і нам, його нащадкам.

Сьогодні на уроці ми порівняємо літературний образ Ярослава Мудрого з історичними фактами, які описують вчинки князя. Сьогоднішній урок розкриє перед нами історичне минуле України часів Київської Русі, познайомить із князем

Ярославом Мудрим, його справами, благородством, хоробрістю, любов'ю до рідної землі. Щоб краще зрозуміти зміст твору, спробуємо проаналізувати його, використовуючи історичну інформацію про цей період. Сьогодні урок змусить нас замислитися над минулим нашої батьківщини та чи варто шанувати й виконувати заповіді наших предків.

Епіграфом нашого уроку є слова М. Рильського: «Хто не знає свого минулого, той не вартий свого майбутнього». Поясніть, будь ласка, цей вислів. *(Відповіді учнів)*.

IV. Актуалізація опорних знань

«Чарівна скринька». Бесіда про творчий шлях Олександра Олеся, історію написання поетичної книги «Княжа Україна».

- Яке справжнє прізвище Олександра Олеся? *(Олександр Кандиба)*
- Назвіть роки життя Олександра Олеся. *(1878 – 1944)*
- Яка подія в житті письменника вплинула на його вибір працювати для української культури? *(Відкриття пам'ятника І. Котляревському в Полтаві)*
- Якою людиною постає у творчій уяві Олександр Олесь зі спогадів його сучасників?
- Які спогади про Олександра Олеся в його дружини Віри Свадковської?
- Яка історія написання поетичної книги «Княжа Україна»?

Збірка «Княжа Україна» була написана Олександром Олесем протягом одного місяця — з 15 жовтня по 18 листопада 1920 року. До написання творів про історичну давнину поета заохотив письменник А. Крушельницький, надіславши йому популярну на той час «Історію України» І. Крип'якевича. Збірка була опублікована в 1930 році, однак залишається цікавою й актуальною донині.

- Про які події йдеться у збірці «Княжа Україна»?

У поетичних розповідях ідеться про події, що відбувалися на теренах Київської Русі та Галицько-Волинського князівства в IX—XIII ст. Для сюжетів своєї книжки письменник використав відомості з «Повісті минулих літ», «Київського літопису», «Галицько-Волинського літопису». Чудовою поетичною мовою він переспівав літописні легенди та перекази, розглядаючи кожен історичну постать крізь призму любові до батьківщини.

– У якому році написана книга «Княжа Україна»? (1920 року)

– Де перебував Олександр Олесь під час написання поетичної книги «Княжа Україна»? (За межами України).

V. Сприйняття й осмислення матеріалу

1. Робота в групах

Для роботи на уроці ми об'єдналися в групи «Історики», «Дослідники», «Літературознавці», кожна з яких мала випереджувальне завдання.

Група 1 «Історики»

Завдання. Що відомо нам з історії про Ярослава Мудрого?

Додатковий матеріал.

1-ий учень. Ярослав Мудрий (978-1054) – видатний державний діяч і полководець, великий київський князь, син князя Володимира Святославича і полоцької княжни Рогнеди.

Ярослав розпочав свою політичну кар'єру дуже рано. На десятому році життя він був відірваний від матері й

Рис. 2.25. Ярослав Мудрий

поставлений батьком намісником у Ростово-Суздальській землі. Це свідчило про те, що мудрий державний діяч Володимир побачив у малому хлопцеві риси майбутнього правителя.

Чверть століття просидів Ярослав на дуже відповідальному новгородському престолі. Однак вже у 1014 році князь Ярослав відмовився сплачувати данину Києву і лише смерть Володимира запобігла відкритій війні сина з батьком. Протягом 1015-1019 рр. Ярослав вів боротьбу за київський престол зі своїм братом Святополком Окаянним. У 1019 році він став великим київським князем (рис. 2.25.).

2-ий учень. *Період князювання Ярослава Володимировича позначився піднесенням Давньоруської держави. Державний діяч, який зумів розширити територію Давньоруської держави, укріпити її кордони, встановити контакти з багатьма європейськими країнами, князь величезне значення приділяв внутрішньому устрою держави. За часів Ярослава Мудрого на Русі було засновано перші монастирі – Св. Юрія, Св. Ірини та Києво-Печерський монастир.*

Рис. 2.26. Досягнення Ярослава Мудрого

За його розпорядженням було створено школу та бібліотеку при Софійському соборі.

Вічними пам'ятниками благочестя Ярослава залишаються перлини давньоруської архітектури – храми Святої Софії у Києві та Новгороді.

За часів Ярослава Мудрого був укладений збірник давньоруських законів «Руська Правда».

Протягом 35 років правління Ярослава Мудрого Давньоруська держава зберігала свою могутність і міжнародний авторитет (рис. 2.26.).

Група 2 «Літературознавці»

Завдання. Яким постає Ярослав Мудрий на сторінках літописів?

Додатковий матеріал.

Особистість самого Ярослава сприймається як ідеал руського князя. Його вигляд увічнений на сучасній грошовій купюрі номіналом дві гривні.

Правда, літописи не залишили докладного опису зовнішності Ярослава Мудрого. Свого часу група російських антропологів під

Рис. 2.27. Образ Ярослава Мудрого

Свого часу група російських антропологів під

керівництвом М. Герасимова, розкривши гробницю Ярослава Мудрого, відтворила його вигляд. Але, природно, реконструкція дає досить приблизне уявлення про зовнішність Ярослава. Відомо, що він був кульгавим: за однією з версій - з ранніх років через перенесеного паралічу, за іншою - в результаті поранення в одній із битв. Втім, кульгавість не заважала йому бути фізично сильним.

Описуючи його характер, літописець говорить про розум, розсудливість, старанність у православній вірі, співчуття до незаможних, хоробрість. Вдача Ярослава була сувора, а життя - скромним, на відміну від його батька, який любив веселі бенкети (рис. 2.27.).

Група 3 «Дослідники»

Завдання. Чому Ярослава Мудрого називають «тестем Європи»?

До історії всіх часів і народів Ярослав Мудрий увійшов і як людина, яка зуміла сповна використати в інтересах держави міжнародні династичні зв'язки. Недарма його називали «тестем Європи». Сам князь був одружений з донькою шведського короля Олафа – Інгігердою, згодом – з Анною, дочкою візантійського імператора. Дочка Ярослава Єлизавета вийшла заміж за норвезького короля Гаральда Суворого, друга дочка – Анна за французького короля Генріха II, третя дочка – Анастасія була дружиною угорського короля Андрія I.

2. Міні-дослідження. Робота в парах. Заповнення таблиці

– Прослідкуймо, як реальні історичні події знаходять своє відображення в поетичній оповіді (учні заповнюють праву колонку таблиці).

Завдання міні-дослідження:

1) до поданих історичних фактів, почутих від учнів-істориків і записаних у лівій колонці, знайдіть відповідну цитату з тексту;

2) зробіть висновок про те, чим художній твір відрізняється від історичних фактів, подій.

Історичний факт	Цитата із твору
Протягом 1015-1019 рр. Ярослав вів боротьбу за київський престол зі своїм братом Святополком Окаянним. У 1019 р. він остаточно розбив війська Святополка й став великим київським князем.	<i>Після ката Святополка, Що замучив трьох братів, Брат четвертий на престолі, Ярослав розумний, сів.</i>
Період князювання Ярослава Володимировича позначився піднесенням Давньоруської держави.	<i>І усю свою увагу Ярослав звернув на лад. І небавом Україна Зацвіла, як пишний сад.</i>
Було значно розширено межі її столиці – Києва, насипано нові оборонні вали, збудовано Золоті ворота, Георгіївський та Ірининський собори, Софійський собор.	<i>Оточив його валами, Ровом, мурами обвів. Укріпив його, оздобив І препишний двір завів.</i>
Поріднитися з київським князем бажали численні королівські родини Заходу. Три дочки Ярослава стали королевами! Анна – французькою, Єлизавета – норвезькою, Анастасія – угорською.	<i>І в Європі честю мали Королі, князі, царі Поріднитись з Ярославом, Побувати у дворі.</i>
У роки князювання Ярослава Мудрого Київська Русь досягла найвищої точки свого економічного злету й політичної міці. За князювання Ярослава було укладено збірник законів, так звану «Правду Ярослава», що становить найдавнішу частину законів руського права – «Руської Правди».	<i>Але мудрість Ярослава Вся була в його ділах, У державнім будівництві, Владі, устрою, в судах.</i>
1030 — 1031 війська Ярослава і Мстислава відвоювали Червенські міста. Тоді ж Ярослав здобув від Польщі смугу землі між р. Сяном і Бугом; там збудовано м. Ярослав	<i>Він прогнав лише поляків І, щоб ворог тихшим став, Він твердиню понад Сяном - Ярославль свій збудував.</i>

3. Перегляд документального фільму «Обличчя української історії. Ярослав Мудрий». https://www.youtube.com/watch?v=Ny8_aqC5Lbo

Стратегія «Групування»

– Народ назвав князя Ярослава *мудрим*, Олександр Олесь – *розумним*. Переглянувши фільм, запишіть у зошити слова, якими б ви охарактеризували князя, враховуючи його справи для держави, за літерами імені князя.

Я – яскравий

Р – рішучий

О – оптимістичний

С – сміливий

Л – легендарний

А – активний

В – вольовий

Цікаво знати! Церква молитовно згадує великого князя Ярослава Мудрого 20 лютого - в день його блаженної кончини. 9 березня 2004 року Священний Синод Української Православної Церкви з благословення Святішого Патріарха Московського і всієї Русі Алексія II постановив внести його ім'я в святцях.

4. Творча діяльність учнів (робота в групах)

Група «Літературознавці»

Скласти сенкан про правителя Київської Русі Ярослава Мудрого

1. Перший рядок має містити слово, яке позначає тему (*звичайно, це іменник*)
2. Другий рядок – це опис теми, який складається з двох слів (*два прикметники*)
3. Третій рядок називає дію, пов'язану з темою, і складається з трьох слів (*звичайно, це дієслова*).
4. Четвертий рядок є фразою, яка складається з чотирьох слів і висловлює ставлення до теми, почуття з приводу обговорюваного.
5. Останній рядок складається з одного слова – синоніма до першого слова, у ньому висловлюється сутність теми, ніби робиться підсумок.

Група «Дослідники»

Написати твір-есе (або твір-мініатюру) про мудрого правителя Київської Русі Ярослава Мудрого.

Прізвище та ім'я _____

Які думки й переживання викликало у вас знайомство з поетичним твором Олександра Олеся «Ярослав Мудрий»?

Що нового ви дізналися про київського князя Ярослава Мудрого?

Що найбільше вразило вас у діяльності великого князя?

Група «Історики»

Виконати комунікативно-ситуативну вправу.

Уявіть, що ви – Ярослав Мудрий. Вам треба поділитися своїми поглядами щодо майбутнього України, переконати нащадків жити у злагоді й мирі, шанувати заповіти пращурів.

5. Гра «Продовж речення»

Підсумовуючи інформацію про історичну постать Ярослава Мудрого, надамо слово самому князю.

– Дорогі діти, ви дуже гарно працюєте на уроці, багато знаєте, вмієте мислити. Я хочу перевірити, як ви засвоїли навчальний матеріал. Продовжте речення за поданим початком про мою роль у розвитку Київської Русі.

1. Завершив...
2. Розгоромив...
3. Побудував...
4. Видав...
5. Посилив...
6. Заснував...

6. Метод «Прес»

Доведемо, посилаючись на текст, чому Ярослава вважають мудрим князем.

Позиція 1. Я вважаю, що всі справи Ярослава Мудрого сприяли розквіту Київської Русі.

Обґрунтування і приклади.

«...І усю свою увагу
 Ярослав звернув на лад.
 І небавом Україна
 Зацвіла, як пишний сад.»
 «Оточив його валами,
 Ровом, мурами обвів.
 Укріпив його, оздобив
 І препишний двір завів...»

Висновок. Отже, всі справи Ярослава Мудрого сприяли розквіту Київської Русі.

Позиція 2. Я вважаю, що Ярослав укладав шлюби для своїх дітей, які були вигідні для Київської Русі.

Обґрунтування і приклади.

«...І в Європі честю мали
 Королі, князі, царі
 Поріднитись з Ярославом,
 Побувати у дворі...»

Висновок. Отже, Ярослав укладав шлюби для своїх дітей, які були вигідні для Київської Русі. Його називали «тестем Європи».

Позиція 3. Я вважаю, що Ярослав дбав про розвиток культури Київської Русі.

Обґрунтування і приклади.

«Але мудрість Ярослава
 Вся була в його ділах,
 У державнім будівництві,
 Владі, устрою, в судах».

Висновок. Отже, Ярослава вважають мудрим князем, бо він дбав про культурний розвиток держави, був освіченою і розумною людиною.

Рис. 2.28. Ярослав Мудрий

Отже, Ярослава називають Мудрим за його любов до знань і розсудливе управління державою (рис. 2.28.).

7. Відповідь на поставлене проблемне питання

У наказі Ярослава Мудрого синам говориться: «Якщо будете у ненависті жити, у сварках та бійках, то самі загинете і загубите землю своїх батьків та дідів, котрі здобували її трудом своїм великим...» (рис. 2.29.).

Знайдіть в тексті заповіт Ярослава Мудрого дітям. Дайте відповідь на питання:

- Чи дотримались діти заповіту батька?
- Чи є актуальним цей заповіт нині?
- Тож чому саме про часи правління

Ярослава Мудрого й інших київських князів нам розповів Олександр Олесь у книзі «Княжа Україна»?

(Перебуваючи на чужині, Олександр Олесь тяжко переживав розлуку з батьківщиною, особливо яскравими поставали у згадках спогади дитинства, дідусеві розповіді про історію рідної землі, якою завжди захоплювався й вивчав, тому і вирішив письменник розповісти нам у поетичній формі про діяння київських князів, щоб ми також знали історію своєї батьківщини, шанували її і не припускалися помилок...)

VI. Підсумок уроку

Метод «Мікрофон»

- Що нового додав сьогоднішній урок до ваших знань з літератури, історії?
- Для чого вам потрібні ці знання?
- Що було на уроці цікавим?

VII. Оцінювання

Підсумкове слово вчителя

Рис. 2.29. Заповіт Ярослава Мудрого

– Сьогодні ми згадали тих людей, які вчать нас по-справжньому любити свій рідний край, свій народ, свою країну. Любіть свою Батьківщину, свою землю і збагачуйте літературну й мистецьку скарбницю України.

VII. Домашнє завдання

1. З української літератури – намалювати ілюстрації до твору, скласти план до характеристики образу Ярослава Мудрого.

2. З історії – підготувати повідомлення про історичні пам'ятки, пов'язані з ім'ям Ярослава Мудрого.

2.5. Урок-телепередача «Вулицями рідного міста» в 7 класі

Мацкевич Алла Вікторівна,

учитель української мови та літератури

Тема. Узагальнення вивченого з теми «Дієприкметник як особлива форма дієслова»

Мета: узагальнити й систематизувати вивчений матеріал про дієприкметник як особливу форму дієслова; удосконалити орфографічні та пунктуаційні навички, уміння аналізувати, систематизувати, доводити й обґрунтовувати; уміти використовувати речення з дієприкметниковим зворотом в усному та писемному мовленні; розвивати логічне мислення, пам'ять; виховувати любов до рідного міста.

Тип уроку: перевірка або оцінювання досягнення компетентностей.

Ключові компетентності: спілкування державною мовою, інформаційно-комунікаційна компетентність, навчання впродовж життя, громадянська компетентність, культурна компетентність.

Форма проведення: інтегрований урок (українська мова – історія) .

Обладнання: фотоілюстрації, презентація, роздатковий матеріал, герб Вінниці, відеорепортаж.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

Блакитний храм, як згадка про красу.

Гранітові заломы – наче рани.

Люблю я Вінницю, зігріту, чарівну,

I. Організаційна частина*Емоційне налаштування на урок*

Сьогоднішній урок ми проведемо у формі телепередачі. А для того, щоб увімкнути телевізор, нам потрібен пульт. Кнопку якого кольору ви виберете?

Зелена кнопка означає, що тему ви засвоїли на високому рівні.

Жовта кнопка означає, що тема вам загалом зрозуміла, але необхідно ще над нею попрацювати.

Червона кнопка дає сигнал, що матеріал вам здається ще не зовсім зрозумілим і ви потребуєте допомоги.

Як сумлінні журналісти, візьмімо ручки й запишімо дату та тему нашого уроку.

II. Оголошення теми та мети уроку

Телекомпанія «Дієприкметник» працює в прямому ефірі. Ми продовжуємо знайомство з Дієприкметниковою країною.

Інтерактивна вправа «Очікування»

- Чого кожен із вас очікує від уроку? *(Відповіді учнів)*
- Я очікую, що ... *(що на уроці буде цікаво; дізнаюся про щось корисне, важливе; будемо працювати в групах, парах).*
- Цей урок навчить мене... *(робити висновки, складати розповіді, висловлювати своє ставлення до почутого...).*
- Я теж хочу висловити свої очікування щодо уроку: ви маєте узагальнити і систематизувати вивчений матеріал про дієприкметник як особливу форму дієслова; удосконалити орфографічні та пунктуаційні навички, уміння аналізувати, систематизувати, доводити й обґрунтовувати; уміти використовувати речення з дієприкметниковим зворотом в усному та писемному мовленні.

А допоможе нам у цьому мовний матеріал – речення й тексти про наше рідне місто – Вінницю.

На сьогоднішньому уроці ви працюватимете в групах.

I група – «Журналісти»

II група – «Дослідники»

Епіграфом до нашого уроку я дібрала поетичні рядки нашого земляка, поета та педагога Сергія Негоди. Прочитайте епіграф і знайдіть у ньому дієприкметник. Яку синтаксичну роль він виконує? (*Зігриту – означення*)

III. Мотивація навчальної діяльності

Ознайомлення з розкладом телепередач

1. «Актуальне інтерв'ю»
2. «Мальовнича Вінниця»
3. «Факти»
4. «Реклама»
5. «Асоціація»
6. «Будьмо здорові»
7. «Хто швидше?»
8. «Великі українці»
9. «Від А до Я»
10. «Битва екстрасенсів»
11. «Анонс на завтра»

IV. Актуалізація опорних знань

1. Рольова гра «Актуальне інтерв'ю»

В ефірі програма «Актуальне інтерв'ю»

Інтерв'ю в дієприкметника братиме ...

Завдання – дібрати дієприкметники, які починаються на літери слова «Дієприкметник».

Д – добудований

І – ініційований

Є – єднаючий

П – прикрашений

Р – руйнуючий

И – ідентифікований

К – контрольований

М – молодіючий

Е – етнізований

Т – танцюючий

Н – написаний

И – індивідуалізований

К – кроплений

На прямому зв'язку наш власний кореспондент Стасюк Юлія. Вона з'ясує, як школярі вивчили теоретичний матеріал.

Запитання:

– Що таке дієприкметник? (*Дієприкметник – особлива форма дієслова, яка поєднує ознаки дієслова й прикметника та відповідає на питання який? яка? яке? які?*)

– Що спільного у дієприкметника з прикметником? (*Вказує на ознаку предмета, змінюється за родами, числами, відмінками*).

– Що спільного у дієприкметника з дієсловом? (*Вид, час, залежні слова*)

– Яку синтаксичну роль відіграє дієприкметник? (*Означення та присудка*)

– Які дієприкметники називаються активними? (*Називають ознаку предмета за дією, яку він сам виконує*).

– Наведіть приклад активного дієприкметника. (*Квітнучий сад*).

– Які дієприкметники є пасивними? (*Називають ознаку предмета за дією, яку виконує над ним інший предмет або за зворотною дією на самого себе*)

– Наведіть приклад пасивного дієприкметника. (*Проспівана пісня*)

– Що таке дієприкметниковий зворот? (*Дієприкметник разом із залежними від нього словами*)

– Коли дієприкметниковий зворот не відокремлюється в реченні? (*Якщо він стоїть перед означуваним словом і не має обставинного відтінку й означуване слово – іменник*)

– Які дієприкметники та в якому часі вживаються дуже рідко? Навести приклади. (*Активного стану теперішнього часу – танцююча дівчина*)

– Коли дієприкметник з НЕ пишеться окремо? Наведіть приклад. *(Коли він виконує роль означення й має при собі залежні слова, при протиставленні, якщо він виступає присудком).*

Висновок. Респонденти показали, що теоретичний матеріал засвоїли добре. Для телеканалу «Дієприкметник» журналіст Стасюк Юлія.

– Дякую нашому кореспонденту і тим, хто взяв участь в інтерв'ю.

V. Виконання вправ на закріплення вивченого

2. «Мальовнича Вінниця» (робота в групах)

Наразі – програма «**Мальовнича Вінниця**». Ми будемо працювати в групах.

На ваших партах лежать аркуші з реченнями. Завдання – знайти дієприкметники та визначити їх стан, вид і час.

I група

1. Водонапірна вежа, **зведена** в 1912 році за проектом Григорія Артинова, поєднувала функції пожежної каланчі й водогону.

2. Музей М.М. Коцюбинського, **розташований** серед багатоповерхівок, є своєрідним оазисом у центрі міста.

II група

1. Вінницький музично – драматичний театр і. М. Садовського, **збудований** 1910 року, зараз очолює народна артистка України Таїсія Славінська.

2. У середмісті Вінниці **розташована** Європейська площа, де вінничани та гості міста люблять проводити свій вільний час (рис. 2.30.).

Рис. 2.30. Мальовнича Вінниця

Чи знайоме вам ім'я Григорія Артинова? Хто це?

Група «Дослідники» працювала над випереджувальним завданням і зараз познайомить нас із цією постаттю.

Григорій Артинов (1860-1919) – вінницький міський архітектор, цивільний інженер, генерал-лейтенант будівельної комісії на службі військового відомства (рис. 2.31.).

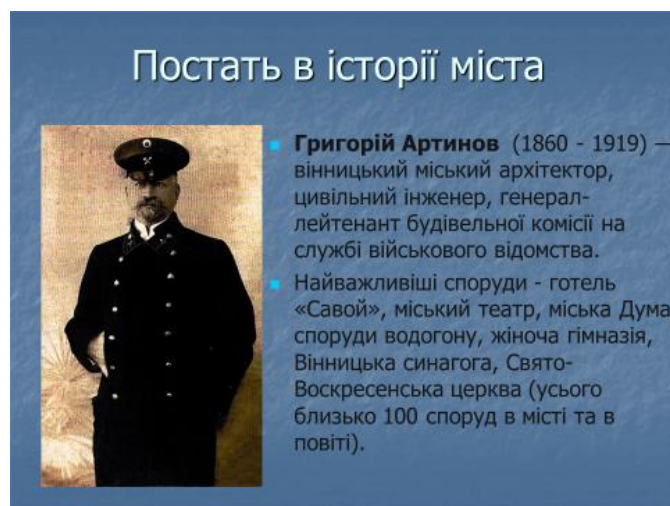

Рис. 2.31. Григорій Артинов

Серед найважливіших споруд, збудованих за проектами Г. Артинова, – готель «Савой», міський театр, міська Дума, споруди водогону, жіноча гімназія, Вінницька синагога, Свято-Воскресенська церква. Усього близько 100 споруд в місті та в повіті.

3. «Факти»

Ми пишаємося тим, що за результатами III Всеукраїнського муніципального опитування нашу рідну Вінницю втретє визнано найкомфортнішим містом для проживання. До символіки міста належить великий і малий герби та прапор (рис. 2.32).

Ваше завдання – порахувати кількість дієприкметників, використаних у розповіді групи «Дослідники».

На малому гербі Вінниці, затвердженому 1993 року, зображений у червоному полі срібний хрест, нижня частина якого розділена і переходить у два гачки, відвернені один вліво, другий вправо; під ним схрещені лезом назовні шаблі. Щит обрамований декоративним картушем та увінчаний срібною міською короною з трьома вежками.

Рис. 2.32. Символіка Вінниці

*Прапор Вінниці — хоругва, на червоне тло якої **нанесений** герб міста. Хоругва з трьох боків має лиштву з білих рівнобічних трикутників.*

(8 дієприкметників)

А чи знаєте ви, що означає слово «геральдика»?

Словникова робота

Геральдика – гербознавство, спеціальна історична дисципліна, що вивчає герби, кольорові емблеми, які належать особам, родам чи спільнотам; досліджує історію виникнення та розвиток гербової традиції, закони складання гербів та їх використання.

4. «Реклама»

Усім відомо, що Вінницю називають містом фонтанів. Skorиставшись сюжетом наших спецкореспондентів із групи «Журналісти», створіть рекламу візитівці нашого міста – фонтану «Рошен». Це має бути одне речення з дієприкметниковим зворотом. <https://youtu.be/CFzzJc9uex8>

Світломузичний фонтан та реконструйована набережна «Roshen» були відкриті 4 вересня 2011 року в місті Вінниці. Фонтан розташований у руслі річки Південний Буг й має довжину 140 метрів і висоту струменя до 60 м.

Це найбільший в Україні та в Європі плавучий фонтан. За оцінками експертів входить у десятку найкращих і видовищних фонтанів світу. Задля встановлення фонтану та проведення реконструкції набережної були проведені роботи по розчистці русла річки Південний Буг в обсязі 28000 м³ ґрунту.

Фонтан Roshen був збудований за кошти благодійного фонду Петра Порошенка. Загальна вартість проекту - 37 млн. грн.

Використання лазерного проєктора з екраном, що складається з водно-повітряної суміші, розподіленої по всій довжині фонтану, дозволяє демонструвати відео у форматі 3D.

Для вас працювали Уварова Карина та Онищук Юлія.

(Перевірка речень, складених учнями).

Фонтан Roshen, збудований за кошти благодійного фонду Петра Порошенка, є візитівкою нашого міста.

Фонтан, розташований у руслі річки Південний Буг, є найбільшим в Україні і в Європі.

5. «Асоціація»

Завдання: підберіть 3 словосполучення (дієприкметник + іменник), з якими у вас асоціюється споруда Свято-Преображенського кафедрального собору. Укажіть їх граматичні ознаки.

(Збудований храм, реконструйований собор, чаруюча краса, заворожуючий спокій, прикрашена будівля, незнищена історія)

6. Рубрика «Будьмо здорові» (Фізкультхвилинка)

Вправа «Сплю і чую»

Лежачи на парті із заплющеними очима, ви підносите руку, якщо почуєте словосполучення з пасивним дієприкметником.

Граючий тренер, проспівана пісня, зів'яле листя, міцніючий організм, усміхнена дівчина, скошений лан, дозрілий овоч, лежачий камінь, записаний вислів.

7. Програма «Хто швидше?» (Робота в парах)

Творче конструювання – побудувати речення з дієприкметниковими зворотами, використовуючи слова з довідки. Виконати морфологічний розбір виділених дієприкметників.

1. Центральний міський парк ,... , є улюбленим місцем відпочинку вінничан.
2. Національний музей М.І. Пирогова, ... , належить до найважливіших об'єктів культурної спадщини України.
3. У центрі Вінниці можна обійняти монументальну власницю готелю «Франція», ...
4. Будівля Вінницького обласного краєзнавчого музею розташована в частині міста, під якою проходять давні катакомби – підземні комунікації, ...

Довідка: заснований у 1936 році, **одягнену** в металеве мереживо та парчу, збудовані ченцями-капуцинами , **відкритий** 1947 року в колишній садибі вченого-хірурга.

Відповіді:

1. Центральний міський парк, заснований у 1936 році, є улюбленим місцем відпочинку вінничан.

2. Національний музей М.І. Пирогова, відкритий 1947 року в колишній садибі вченого-хірурга, належить до найважливіших об'єктів культурної спадщини України.

3. У центрі Вінниці можна обійняти монументальну власницю готелю «Франція», одягнену в металеве мереживо та парчу.

4. Будівля Вінницького обласного краєзнавчого музею розташована в частині міста, під якою проходять давні катакомби – підземні комунікації, збудовані ченцями-капуцинами.

Відкритий – дієприкм., п.ф. – відкритий, пас. стан, мин. час, док. вид, ч. р., одн., Н.в., означення.

Одягнену - дієприкм., п.ф. – одягнений, пас. стан, мин. час, док. вид, ж. р., одн., З.в., означення.

8. «Великі українці» (розподільний диктант)

Випишіть у колонки словосполучення:

1) спочатку ті, у яких *не* пишеться разом;

2) потім ті, у яких *не* пишеться окремо.

Ніким (не) полагоджений тин, (не) змашений віз, поле (не) зоране, (не) зв'язаний добре сніп, (не) вироблений ще характер, (не) згасаюче вогнище, хата (не) накрита, (не) впольований звір, (не) висохлий досі рукав, (не) зроблений як слід, (не) доплетений тин, (не) закінчена робота, (не) скопані ще грядки.

Ключ. З останніх букв останніх слів прочитаєте два слова, пропущені у вислові Т. Шевченка: „У нас нема... .. за собою“.

Не пишеться разом	Не пишеться окремо
(не) змашений віз	Ніким (не) полагоджений тин
(не) згасаюче вогнище	поле (не) зоране
(не) впольований звір	(не) зв'язаний добре сніп
(не) доплетений тин	(не) вироблений ще характер
(не) закінчена робота	хата (не) накрита

	(не) висохлий досі рукав (не) зроблений як слід (не) скопані ще грядки
--	--

(«У нас нема зерна неправди за собою»).

До речі, у самому серці Вінниці відкрито пам'ятник Т.Г. Шевченку, де він зображений молодим, у віці 35 років, саме таким, яким він був, перебуваючи на Поділлі.

9. Рубрика «Від А до Я»

Зробити синтаксичний розбір речення.

1. Вінницькі мури були призначені для захисту від татар і запорожців.

(Розповідне, неокличне, просте, двоскладне, поширене, ускладнене однорідними членами речення - додатками).

Який вид присудка? *(Складений іменний).*

2. Спасо – Преображенський собор, зведений у XVIII столітті, побудували в центрі міста.

(Розповідне, неокличне, просте, односкладне, поширене, ускладнене дієприкметниковим зворотом).

Який вид присудка? *(Простий дієслівний).*

10. Програма «Битва екстрасенсів»

– Екстрасенси – це люди з надзвичайними здібностями . Подивившись на річ, вони можуть розповісти, хто її власник, а за світлою надати інформацію про людину.

Учні нашого класу теж зараз побудуть екстрасенсами.

– Ваше завдання з одного погляду замінити сполучення з дієсловами на словосполучення з дієприкметниками.

Наприклад: журнал, який одержали – одержаний журнал.

Група «Журналісти»

справи, які задумали – задумані справи

вміння, які здобули – здобуті вміння

небо, яке полум'яніє – **полум'яніюче небо**
двір, який спорожнів – **спорожнілий двір**
лан, який засіяли – **засіяний лан**

Група «Дослідники»

сорт, який вивели – **виведений сорт**
деталі, які виточили – **виточені деталі**
струмок, який обмілів – **обмілілий струмок**
якості, які зростають – **зростаючі якості**
виставка, яку відкрили – **відкрита виставка**

VI. Підсумок уроку

До вашої уваги – **пісня «Вінниця посміхається»**. У цьому відео знімається випускниця нашої школи Очеретна Ірина.

<https://www.youtube.com/watch?v=SCyElniCObU>

Метод «Мікрофон»

- Чи справдилися ваші очікування?
- Які вправи були цікавими?
- Який матеріал ви хотіли б повторити на наступних уроках?
- З якими новими словами ви сьогодні познайомились?
- Що нового дізналися про наше рідне місто?
- Що ви взяли з уроку для життя?

Отже, мандруючи вулицями рідного міста, ми повторили раніше вивчені орфограми, закріпили знання з мовної теми. Сподіваюсь, що наш урок був пізнавальним для кожного з вас, і ви неодмінно пишатиметеся тим, що живете саме у Вінниці.

VII. Домашнє завдання

12. «Анонс на завтра»

Підготувати повідомлення про вулицю, на якій живете, або ж про пам'ятку культури, яка знаходиться у вашому районі, використовуючи дієприкметники й дієприкметникові звороти. Зробити морфологічний розбір двох дієприкметників.

2.6. Урок української мови «Узагальнення знань з теми «Складносурядне речення» в 9 класі

*Сарафанюк Валентина Анатоліївна,
учитель української мови та літератури*

Тема. Узагальнення знань з теми «Складносурядне речення»

Мета: узагальнити набуті знання про складносурядне речення; удосконалювати вміння правильно розставляти розділові знаки, пояснювати пунктограми в реченнях; розвивати навички розпізнавати вивчені поняття; правильно будувати й використовувати в мовленні складносурядні речення; розвивати мовлення на основі збагачення синтаксичного запасу складними реченнями; через залучення багатства мовних засобів виховувати в учнів любов до природи, уміння бачити її красу; позитивне ставлення до навчальної діяльності та позитивне налаштування до будь-яких ситуацій у житті; формувати вміння обґрунтовувати власну думку.

Тип уроку: перевірка та оцінювання досягнення компетентностей.

Ключові компетентності: спілкування державною мовою, інформаційно-комунікаційна компетентність, компетентності у галузі природничих наук, навчання впродовж життя, культурна компетентність.

Форма проведення: інтегрований урок (українська мова – природознавство).

Обладнання: картки, презентація до уроку, відеопрезентація.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. Організація класу

Емоційне налаштування на урок. Привітання.

II. Повідомлення теми й мети уроку

Загадка

Хочу загадати вам загадку, яку сформулюю на основі одного оповідання Степана Васильченка. Я назву вам ряд слів, а ви спробуйте відгадати, про що ми говоритимемо сьогодні. Отож, слухайте: насувати, потемніти, загуркотіти, гримнути, зашелестіти, сіяти, сипати, плюскотіти, йти....

Відео дощу увімкнено тихо протягом усього уроку

<https://www.youtube.com/watch?v=vdZHviWRW1Q>

Саме так, сьогодні ми говоритимемо про дощ. Ви порадієте, подумавши: «Нарешті будемо працювати не за планом, поговоримо трохи про зміну погоди – і дзвінок». Але ні, ми поговоримо про дощ у складносурядному реченні.

Інтерактивна вправа «Очікування»

Чого кожен із вас очікує від уроку?

Я очікую, що ... (*Я очікую, що на уроці буде цікаво; дізнаюся про щось корисне, важливе; будемо працювати в групах, парах*)

Цей урок навчить мене ... (*Цей урок навчить мене робити висновки, складати розповіді, висловлювати своє ставлення до почутого...*)

Я теж хочу висловити свої очікування щодо уроку: ви маєте узагальнити й систематизувати вивчений матеріал про складносурядні речення; удосконалити пунктуаційні навички, вміння аналізувати, систематизувати, доводити й обґрунтовувати; уміти використовувати складносурядні речення в усному й писемному мовленні.

А поки що усна гра, яка допоможе розвинути гнучкість уяви й креативність, а також розширить ваш світогляд.

Гра «Візерунок уяви» (на бокових частинах дошки)

На дошці прикріплені картинки-краплинки. Кожен учень виходить до дошки, обирає краплину, прикріплену магнітом, озвучує напис на зворотному боці картинки. Одним реченням треба пояснити, який зв'язок є між дощем і записаним поняттям (фото 2.1.).

Інформатика – хмарні технології.

Географія – опади, явище гідросфери, метеостанції, прилади для вимірювання кількості опадів.

Хімія – формула води.

Фізика – фазові переходи води (стани).

Фото. 2.1. Гра «Візерунок уяви»

Біологія – наслідок дощу і важливість опадів для флори і фауни.

Образотворче

мистецтво – картина І. Шишкіна «Дощ у дубовому лісі», О. Минка «Дощ пройшов».

Література

С. Васильченко «Дощ», Л. Костенко «Дощ».

Геометрія – форма

краплі.

Фото. 2.2. Учні виконують вправу «Візерунок

Мова – синоніми до слова, граматичне значення.

Історія – Льодове побоїще.

Релігія – Всесвітній потоп.

Традиції народів світу – заклинання дощу, ритуальні танці.

Психологія – вплив погодних умов на настрій людини.

Основи здоров'я – прогулянки під дощем без парасолі та відповідного одягу можуть погіршити самопочуття.

Захист Вітчизни – надзвичайні ситуації, дії МНС при повенях.

Музика – С. Прокоф'єв «Дощ і райдуга».

Екологія – вплив дощу на екосистеми (фото 2.2.).

II. Актуалізація опорних знань

З усіма вказаними навчальними предметами ви змогли пов'язати дощ, а тепер час з'ясувати деякі мовні поняття.

Пропоную зараз дібрати синоніми до слова *ДОЩ*. Один учень біля дошки записує синонімічний ряд, а ви диктуєте. Можна скористатися телефоном і пошуковою системою.

Фото. 2.3. Синонімічний ряд до слова

ДОЩ – дощовиця, моква; (як з відра) злива, (з громом) гроза; (дрібний з туманом) мряка, мжичка, мигичка, мрячка; (дощова погода) сльота, кососік, лія (нові слова) (фото 2.3.).

IV. Виконання вправ на закріплення вивченого

Робота з підручником: с. 82

Незакінчене речення «Калейдоскоп знань» (аркуші прикріплені на центральній дошці збоку) (фото 2.4.)

Речення – це...

Речення за метою висловлення бувають...

За будовою речення бувають...

Простим називається...

Просте речення може бути ускладнене...

Складне речення – це...

Назвіть види складних речень

Складносурядне речення – це ...

Які є групи сурядних сполучників?

Які смислові відношення є в складносурядних реченнях?

Кома в складносурядному реченні ставиться...

Тире вживається ...

Кома в складносурядному реченні НЕ ставиться...

За яких умов у складносурядному реченні ставимо середник?

Чим складносурядне речення відрізняється від безсполучникового ?

Чим складносурядне речення відрізняється від складнопідрядного ?

Творча робота біля дошки та в зошитах (2 учні біля дошки) (фото 2.5.)

За поданим початком складіть ...

А) просте ускладнене речення;

Б) складносурядне речення.

Осінь тихо шепоче сухим листям...

... навіває сумний настрій.

Фото. 2.4. Учні виконують завдання «Калейдоскоп знань»

... і крапає на землю тихий дощ.

Кодований диктант

2 учні працюють на зворотах

дошки

1. Речення з єднальними

сполучниками

2. Речення з протиставними

сполучниками

3. Речення з розділовими

сполучниками

4. Інші види речень

Обізвався грім, і стиха почало накрапати.

Загуркотіло знову, однак діти вже не злякалися.

І знову засиніло небо, й вгорі з'явилося сонце золоте.

Чи то дощ накрапає, чи то вітер віє?

Дощ пройшов – і все зазеленіло.

То сонце вигляне, то знову хмара йде.

Вранці була роса, але ввечері таки пішов дощ.

Біжать жваві струмочки й щось весело буркочуть.

Тихо шуміла трава, а спрагли квіти підставляли пелюстки дощу.

Дощова хвиля йшла по ланах, напувала землю й дарувала полегкість.

Над містом зупинились хмари і йде густий дощ.

Трійко дітей були схожі на прив'ялі квітки, які забули виставити на дощ.

КОД для перевірки 121 313 242 414

Взаємоперевірка + підпис і оцінка.

Лексично-фізичне дослідження

В одному з речень є сполучення «йде густий дощ». А чи замислювалися ви:

«Дощ іде чи падає?»

Фото. 2.5. Учні виконують творче завдання

У Львові кажуть падає, у нас на Поділлі – йде... Відомий мовознавець Олександр Пономарів, доктор філологічних наук, стверджує, що правильні обидва варіанти.

У мене є ще одне аргументоване твердження. Слухаємо.

Відео від учителя фізики «Дощ іде чи падає» (фото 2.6.).

«Рентгенівський знімок»

Учитель передає учням скручені аркуші з дощовим вітанням (склеєно три аркуші А4). На аркушах записано речення, з якого потрібно зробити рентгенівський знімок – намалювати схему речення, визначити кількість частин, який вид сполучника (фото 2.7.).

Фото. 2.6. Інтерв'ю з учителем фізики

1 група. То сонечко несміливо вигляє з-за хмар, то дощові краплини впадуть на зоране поле.

2 група. Загриміло – і полегшено зітхнув степ, і радісніше стало навкруги.

3 група. Чи то вітер плаче серед сірих дерев, чи то чується в блакиті сумне курликання журавлів.

(Учні працюють у групах, малюють схеми на аркушах і прикріплюють на дошку.)

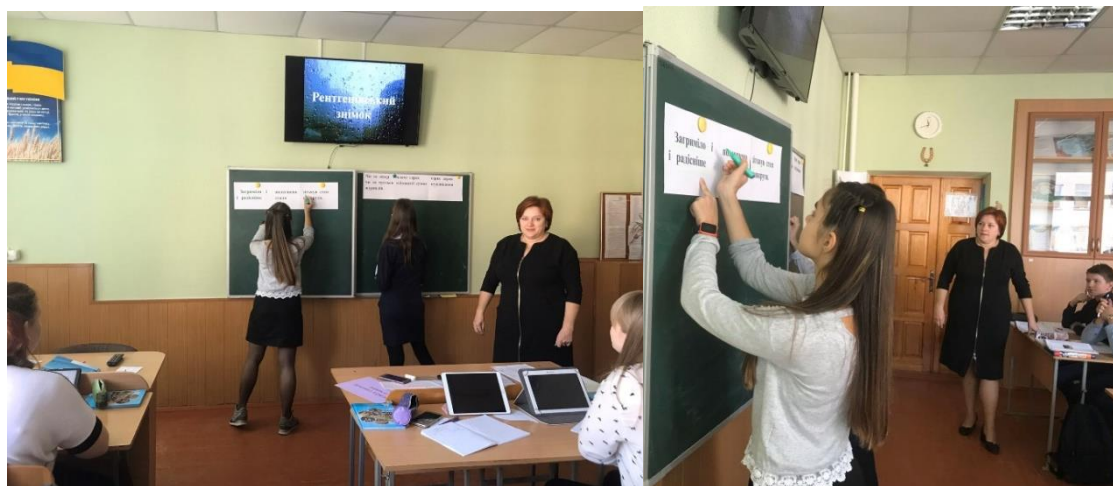

Фото. 2.7. Учні виконують вправу «Рентгенівський знімок»

Пунктуаційний практикум із трансформацією

Робота з текстом (за оповіданням С. Васильченка «Дощ»)

У запропонованих реченнях розставити розділові знаки та пояснити їх вживання. (Правки вносимо на аркушах)

Трансформуйте останнє речення, зробивши з нього сурядне (частину речення потрібно видалити). Який розділовий знак треба поставити у цьому реченні? (серЕдник – це крапка з комою (;)) (фото 2.8.).

У землянці біля вікна сиділо трійко дітей, а десь за ланами гуркотів грім.

Гримнуло сильніше – і великі краплі лунко впали на запорошений шлях.

Мати пішла в поле ще вранці.

Залишила дітям трохи хліба, та вони вже його давно з'їли.

Діти вибігли на дорогу й виглядали голодними очима свою матір з поля.

Десь далеко на шляху скрипіли вози й чувся бадьорий людський гомін.

Хотіла малеча отримати гостинчика від старої бідної бабці, та вона лише погладила меншенького й пожаліла.

Пішла бабуся, а діти від тієї ласки повеселішали й побігли до хати.

А десь за ланами гомонів, затихаючи, грім, немов той суворий тато, що навідався додому, нашумів, обмив своїм дітям залякані та заплакані лица, обдарував усіх гостинцями й пішов собі, буркочучи, геть, добрий і суворий, і все зеленіло, цвіло й осміхалося услід йому.

Фото. 2.8. Робота учнів над дослідженням-трансформацією тексту

V. Заклучний етап уроку

Скрайбінг «Принцип Попелюшки»

Учням роздано файл з матеріалом для створення скрайбінгу про складносурядне речення: зразки речень, розділові знаки, смислові відношення, картинки, зашифровані правила (фото 2.9.).

одночасність подій
 послідовність подій
 причина – наслідок
 протиставлення
 чергування подій
 зіставлення
 взаємовиключення подій
 тире
 кома

Фото. 2.9. Матеріал для створення
 скрайбінгу

двокрапка
 існує 11 видів
 називають мету
 крапка з комою
 рівноправні між собою
 є головна і підрядна частина
 не використовуються сполучники
 вказують на час і місце дії

Дощ припинився, і лагідне сонечко знову засяло.

Сонце після нічного дощу вже з'явилося, але його ще не було видно з-за лісу; небо повітлішало; все навколо стало свіжішим.

Слово вчителя

Я вважаю, що сьогодні дощ допоміг нам виростити дерево знань з теми «Складносурядне речення». Нехай не лякає вас це явище природи, бо він може бути дощем радості, любові, добра. А ще, як не дивно, він може приносити ГАРНИЙ настрій.

Метод «Мікрофон»

- Чи справдилися ваші очікування?
- Які вправи були цікавими?
- Який матеріал ви хотіли б повторити на наступних уроках?

VI. Оцінювання учнів

VII. Домашнє завдання

Дібрати цікаву інформацію (6 речень) про дощ і його види, сформулювавши складносурядні речення. Зробити синтаксичний розбір двох з них, підготуватися до контрольної роботи.

Фото. 2.10. Учні висловлюють свої враження від уроку

Додаток

У вільний час...

Тестове завдання.

Командна гра. Кожній із команд даються картки із завданнями

1. У якому складносурядному реченні між частинами не треба ставити кому?

- А) У долинах співали струмки і кожен з них мав свій голос.
- Б) Вечір був місячний, ясний і зорі лагідно сіяли.
- В) Тремтіли окремі вогники на Дніпрі і від кожного з них тяглася блискуча доріжка.
- Г) Тільки невсипуще море бухкає десь здалеку та зорі тремтять у північній прохолоді.

2. У якому складносурядному реченні між частинами не треба ставити кому?

- А) Осіннє небо потемніло і став моросити дрібний дощ.
- Б) Вдалині хиталися дерева і синів задуманий прибій.
- В) Реве Дніпро й лани широкополі медами пахнуть.
- Г) То вітерець дихне то коник в житі засюрчить.

3. У якому складносурядному реченні між частинами не треба ставити кому?

- А) Сосни зашелестіли і стало тихо-тихо навкруги.
- Б) Берези запечалились і хмари облягли навколо діброви.
- В) Лише вітер шелестів і тихо шепотіло сухе листя.

Г) А ранки цвітуть перламутром і падають вранішні зорі в туман.

4. Складносурядне речення утвориться, якщо серед варіантів продовження речення Іван озирнувся назад, на скелі, – ... вибрати

А) що обличчя його скаменіло

Б) коли обличчя його скаменіло

В) бо обличчя його скаменіло

Г) і обличчя його скаменіло.

5. Тире треба поставити між частинами складносурядного речення

А) Тепло було й вишні цвіли рясно.

Б) Заснули доли і полонина в тиші спить.

В) Ураз труснуло всю світобудову і тиша впала на свічадо плес.

Г) Ясно ще осіннє сонце сяє та холодом осіннім вже в повітрі потягає.

Д) Чи то мій сон чи просто чорна магія чола.

6. Тире треба поставити між частинами складносурядного речення

А) Микола направив струни повів смичком і жалібна пісня розляглася по хаті.

Б) На яру стояло чималеньке село і посеред села біліла невеличка нова церква.

В) Проходять покоління во землі та кожне творчий слід свій залишає.

Г) Зустрілись двоє пізно по зимі та вже на скронях паморозь зимова.

Д) Чи біля тебе душу відморозу чи біля тебе полум'ям згорю.

7. НЕ ТРЕБА ставити тире між частинами складносурядного речення

А) Чимось зарадиш людині і на душі легко весь день.

Б) Чужих два слова в пісні буде і пісня вся тоді чужа!

В) Озався постріл над рікою і на коня схиливсь козак.

Г) Давно закінчилася злива і хмари розійшлися.

Д) Квітує жито і ячмінь колос викидає.

2.7. Урок української мови «Узагальнення знань з теми «Складносурядне речення» в 9 класі

Сарафанюк Валентина Анатоліївна,
учитель української мови та літератури

Тема. Узагальнення й систематизація знань з теми «Складне речення»

Мета: узагальнити набуті знання про складне речення; удосконалювати вміння правильно розставляти й пояснювати пунктограми; розвивати навички розпізнавання вивчених понять; правильно будувати й використовувати в мовленні речення різних типів і видів; сприяти позитивному ставленню до навчальної діяльності та розвитку пізнавального інтересу; виховувати в любов до природи.

Тип уроку: перевірка та оцінювання досягнення компетентностей.

Ключові компетентності: спілкування державною мовою, інформаційно-комунікаційна компетентність, компетентності у галузі природничих наук, навчання впродовж життя, культурна компетентність.

Форма проведення: інтегрований урок (українська мова – біологія).

Обладнання: презентація, роздатковий матеріал, папка «Складне речення», матеріали для створення скрайбінгу.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

1. Організаційний момент.

Асоціативний диктант (усний)

Учитель вказує ключові слова, а учні називають асоціації, які виникають у них від почутих слів: *березень, дощ, дзвінок, дім.*

Лексична розминка

За вказаним тлумаченням «відшукати» слово

1. Влаштоване або пристосоване місце для кладки яєць і виведення пташенят.

Гніздо

2. Словесно-музичний твір, призначений для співу. *Пісня*

3. Слухове відчуття, що викликається механічними коливаннями; те, що людина чує, сприймає органом слуху. *Звук*

4. Сукупність пізнавальних та аналітичних здібностей людини, завдяки яким формується інтелект особистості. *Розум*

5. Почуття задоволення, втіха, приємність. *Радість*

6. Обладнане водне джерело, глибоко викопана й захищена від обвалів яма для добування води з водоносних шарів землі. *Криниця, колодязь*

7. Складне поняття з області філософії та релігії, одинична, безтілесна, індивідуальна, нематеріальна сутність, що за деякими віруваннями властива живим істотам. *Душа*

8. Людська дитина у віці від народження до одного року. *Немовля*

9. Соціальна група, яка складається з чоловіка та жінки, які зазвичай перебувають у шлюбі, їхніх дітей (власних або прийомних) та інших осіб, поєднаних родинними зв'язками з подружжям. *Родина*

10. Частина земної поверхні, яку можна бачити на відкритій місцевості. *Горизонт*

11. Це прямокутний шмат лляного чи конопляного полотна, що має на кінцях, а часто і на всьому полі різноманітні вишиті або виткані композиції. *Рушник*

12. Невисокий, переважно земляний насип вздовж стін хати знадвору. *Призьба*

13. Окремий знімок на кіно- чи фотоплівці. *Кадр*

14. Теплі, південні краї, куди відлітають на зиму перелітні птахи. *Вирій*

15. Великий перелітний птах із довгим прямим дзьобом та довгими ногами. *Лелека*

II. Мотивація навчальної діяльності

Для створення висловлювань мовці використовують і прості, і складні речення. Як ви вважаєте, які з них несуть найбільше інформації? Звичайно, складні. Вони роблять наше мовлення багатшим, змістовнішим.

III. Оголошення теми та мети уроку

Сьогодні на уроці ми узагальнемо знання про складне речення, його будову, ознаки, інтонаційні особливості; учитися знаходити в тексті складні речення зі сполучниковим та безсполучниковим зв'язками. Ці знання знадобляться вам при оформленні, повідомленні й вираженні своїх думок, емоцій.

Слово вчителя

19 березня – своє 90-річчя святкувала українська письменниця Ліна Костенко, а також цей день вважають Днем прильоту лелек!

Відповідно до народних спостережень 19 березня – це день, коли прилітають лелеки. За повір'ями, вони приносять на своїх крилах не тільки весну, а й холод, тому зазвичай у третій декаді березня спостерігається зниження температури. Предки говорили «Лелеки прилетіли — на крилах снігу принесли».

Повідомлення груп дослідників. Випереджувальне завдання (фото 2.11.)

(Перед дослідниками стояло завдання дібрати такий матеріал, у якому є хоча б одне складне речення)

Повідомлення орнітологів і лінгвістів (рис. 2.33.)

<p>Орнітологи</p> <p>Лелека – птах родини лелекових, ряду лелекоподібних. Виростає заввишки від 80 см до 1 м, вагою до 4,5 кг. Має розмах крил 2–2,2 м. Основний колір пір'я – білий, на краях крил – чорний.</p>		<p>Птахи всеїдні : вони харчуються дрібними гризунами, черв'яками, комахами, жабами, рибою, іноді падаллю. На зимівлю летять у долину річки Ніл або на озеро Чад в Африку.</p>	
 <p>Лелеки долають шлях понад 20 тисяч кілометрів із Центральної та Південно-Східної Африки в Україну. Летять протягом двох місяців, роблячи в дорозі перерви на відпочинок і харчування.</p> <p>Найчастіше птахи зупиняються в Ізраїлі, оскільки це практично половина дороги і там є багато ставків з рибою, якою вони харчуються.</p> <p>Шлях додому лелеки знаходять за допомогою інстинктів, а також орієнтуються за сонцем та магнітним полем.</p>	<p>Лінгвісти</p> <p>Слово лелека зайшло до нас із південних країв: воно відповідає кримськотатарському лейлек. Назва чорногуз — давня українська. Вона вказує на колір птаха: біла шия, груди, взагалі вся передня частина тулуба, і чорний хвіст. Назви бусол, бузян, бузько — це все фонетичні різновиди тієї самої з назви. В народі лелек називають веселиками.</p>		

Рис. 2.33. Повідомлення орнітологів і лінгвістів

Повідомлення народознавців і етнографів (рис. 2.34.)

Народознавці

В Україні лелеки символізують родинний добробут, затишок, щастя.

Вважалося, якщо незаміжня дівчина навесні побачить разом пару лелек, то цього року вийде заміж, для жінок лелека провіщав дитину.

Недарма кажуть, що дітей до хати приносить лелека.

Лелека в українців – святий птах, який, за повір'ям, має риси й звички, що притаманні людям.

Де він покладе своє гніздо, тій хаті буде щастити.

Якщо ж лелеку образити, він і хату може спалити.

Лелека - символ богині Зорі; символ поваги й любові до батька-матері, котрі благословили тебе на світ, а тому це символ сімейного благополуччя, любові до рідної землі; символ мандрівників; щастя; батьківщини.

У християнстві лелека символізує чистоту, благочестя, воскресіння.

Етнографи

Про те, як з'явилися лелеки, існує цікава легенда.

Кажуть, рятуючись від вселенського потопу, славнозвісний Ной поселив у свій ковчег багато пар різноманітних тварин. Коли вода пішла із земної твердині, вони знову почали розмножуватися.

Але Богу не сподобалися жаби, ящірки, слимаки, змії, які, на його думку, спотворювали обличчя створеного ним світу. Тому одного разу він, піймавши всіх цих тварин, зав'язав їх у мішок і доручив одному чоловікові втопити лантух у болоті. А ще суворо наказав не розв'язувати та не зазирати всередину.

Але чоловік не послухав, розв'язав – і сталася біда: усі бранці швидко повтікали та поховалися. Розсердився Бог і сказав: «Бути тобі птахом, доки не збереш до купи всю цю нечисть!»

От і виконує чорногуз завдання, сподіваючись знову стати людиною.

Лелеки розуміють людську мову (адже колись говорили), як і люди, шукають собі пару, турбуються про дітей і через ревності можуть покінчити життя самогубством.

Якось люди недобре пожартували і підмінили яйце лелеки качиним. Коли на світ з'явилися пташенята, разом з малими лелечатами вилупилось і каченя. Побачивши його, лелека високо злетів у небо і каменем упав на гніздо.

Рис. 2.34. Повідомлення народознавців і етнографів

Повідомлення скульпторів (рис. 2.35.)

Увага! Сенсація!

У Тернополі є скульптурна композиція, розташована неподалік пологового будинку. Називається вона – «Пара лелек».

То – своєрідний символ міцного шлюбу та родини. Триметрова скульптура із бронзи зображує двох лелек, які сплелися над гніздом, а у ньому лежить сповите немовля.

Архітектор композиції – княгиня Сергій Лебединський.

Кажуть, що коли пара, яка дуже хоче мати дітей, торкнеться цього пам'ятника, лелека принесе-таки їм дитячко.

1822 року сталася сенсація! Неподалік німецького Мекленбурга в тілі вбитого лелеки знайшли 80-сантиметрову стрілу, що наскрізь пронизувала шию птаха. Стріла була нетутешня і належала одному з африканських племен. Пернатий відчайдух зі стрілою в горлі зумів подолати весь міграційний маршрут, повернувшись із екваторіальних місць зимівлі додому.

Ця історія пролила світло на таємниче зникнення птахів узимку.

Рис. 2.35. Повідомлення скульпторів

Повідомлення літературознавців (рис. 2.36.)

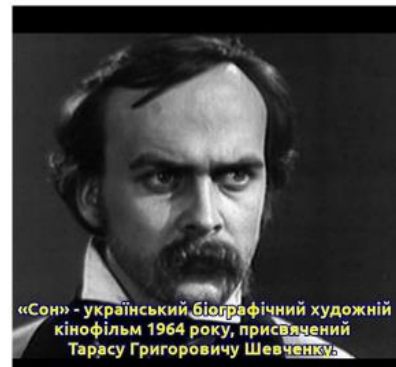
Літературознавці

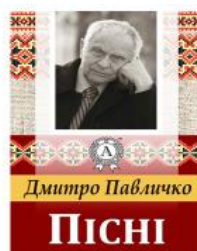
Лелека й чорногуз стали загальноживаними літературними назвами. Якщо чорногуз — слово стилістично нейтральне, то лелека — один із багатьох поетичних образів.

«Журавлі» Богдана Лепкого, «На гнізда повернулися лелеки» Дмитра Луценка, «Журавка» Дмитра Павличка, «Журавлі повернулися додому» Марини Родіонової, поема «Біла лелека» Василя Голобородька, «Лелеченьки» Дмитра Павличка...

Якось Володимир Денисенко, режисер фільму «Сон» за твором Т. Шевченка, запропонував увести пісню в епізод, де завезені далеко від України кріпаки сидять і сумують у панській «людській».

«Сон» - український біографічний художній кінофільм 1964 року, присвячений Тарасу Григоровичу Шевченку

Написати слова до цього фільму попросили Дмитра Павличка. Через 10-15 хв. він показав товаришам перший куплет:

З далекого краю
Лелеки летіли,
Та в одного лелеченьки
Крилонька зомліли.

Композитор Олександр Білаш писав музику до кінофільму. Пісня «Лелеченьки» стала популярною не тільки в Україні, а й за її межами.

Рис. 2.36. Повідомлення літературознавців

Фото. 2.11. Учні озвучують випереджувальне домашнє завдання
Перегляд відео пісні «Лелеченьки» з фільму «Сон»

III. Актуалізація опорних знань

Експрес-опитування (вчитель ставить питання кожній команді по черзі).

– Що називаємо «реченням»? *(Речення – це синтаксична одиниця, оформлена за законами даної мови, що виражає закінчену думку; найменша комунікативна одиниця)*

– Які ви знаєте речення за метою висловлювання? *(Розповідні, питальні, спонукальні)*

– Які ви знаєте речення за будовою? *(Прості і складні)*

– Яке речення називається простим? *(Що має одну граматичну основу)*

– Яке речення називається складним? *(Яке має дві і більше граматичні основи)*

– На які дві групи поділяються складні речення? *(Сполучникові й безсполучникові)*

– На які групи поділяються сполучникові складні речення? *(Складносурядні й складнопідрядні)*

– Які речення називаються складносурядними? *(Частини яких рівноправні за змістом і граматично та поєднуються сурядними сполучниками)*

– Які існують типи зв'язків між частинами складносурядного речення? *(Перелічування, зіставлення й протиставлення)*

– Які речення називаються складнопідрядними? *(Нерівноправні за змістом і граматично та з'єднані підрядними сполучниками)*

– Які є різновиди складнопідрядних речень? (*Означальні, з'ясувальні, обставинні*)

– Назвіть види складнопідрядного речення з підрядними обставинними частинами. (*Місця, часу, мети, умови, причини, способу дії і ступеня, порівняльні, наслідку, допустові*)

– Які є різновиди складнопідрядних речень з кількома підрядними? (*Послідовна підрядність, однорідна та неоднорідна*)

– Які речення називаються безсполучниковими? (*Безсполучниковим складним реченням називається таке речення, частини якого поєднані в одне змістове й синтаксичне ціле без сполучників і сполучних слів, а лише за допомогою інтонації*)

– Що ви можете сказати про складне речення з різними видами зв'язку? (*Складним реченням з різними видами зв'язку називається складне речення, що поєднує в собі три і більше частин (компонентів), з'єднаних за допомогою різних видів сполучникового (сурядного і підрядного) та безсполучникового зв'язку*)

IV. Основна частина уроку

Дослідження-моделювання

За поданим початком скласти:

- а) просте речення з однорідними членами, з'єднаними сполучником;
- б) складне речення, частини якого з'єднані сполучником.

Пояснити розділові знаки.

Жив лелека у нашому дворі до самої осені...

(Жив лелека у нашому дворі до самої осені, а перед зимою відлетів у теплі краї.

Жив лелека у нашому дворі до самої осені, ми його дуже полюбили.)

Робота біля дошки. Діаграма Венна

Речення розміщені на дошці, працюють двоє учнів (фото 2.12.)

Визначити спільне та відмінне між двома реченнями усно за зразком.

З далекого краю лелеки летіли, та в одного лелеченьки крилонька зомліли. Цікава така деталь: у вирій лелеки летять зі швидкістю 50 км за годину, а повертаються ще швидше.

Зразок

№ з/п	Спільне ознаки	Відмінні ознаки
1.	Речення розповідні.	1 речення - складнопідрядне, 2 - складносурядне.
2.	Складні речення.	Обидві частини 1-го речення ускладнені однорідними членами речення. Друга частина 2-го речення ускладнена відокремленим означенням.
3.	Складаються з двох умовно простих речень	Різні схеми речень. 1. [], (яке). 2. [], але [].

Робота з текстом (усно)**«Лелеки» Шиян Анатолій****Оповідання (фото 2.13.)**

*** Знадвору до хати увірвався

Костик і радісно закричав:

– Мамо!.. Прилетіли... Вони вже
прилетіли... Сидять зараз біля гнізда.

Мати вийшла на ганок. І очі в
неї затеплились від радості, що прилетіли гості з далекого краю.

*** – Восьмий рік тут у нас живуть. А вперше гніздо мостили, як ти, Костику,
народився. Я добре ту весну запам'ятала, бо ми тоді в оцю нову хату з твоїм татом
перебралися.

***Костик помітив, що птахи прислухалися до знайомого їм голосу, повернули
голову з довгими дзьобами до ганку й прокричали:

"Кюорр! Кюорр! Кюорр!"

А потім змахнули крилами й полетіли. До річки, мабуть. Треба їм підкріпитися.

*** – А що вони їдять?

– Все їдять: рибу, жаб, жуків різних дуже люблять . І горох.

– Мамо, у нас же є горох? Я їм поставлю в мисочці.

– Постав, як прилетять.

Фото. 2.12. Учні працюють над створенням
діаграми Венна

***Мати пішла поратись біля печі, а Костик помчав з двору на вулицю, щоб там перед усіма товаришами похвастатися новиною:

– А до нас лелеки прилетіли!

*** Та увагу хлопчиків привернула до себе інша подія: кілька школярів старших класів прямували з дрібнокаліберними гвинтівками на стрільбище, а слідом за ними йшла малеча.

***Раптом біля одного з таких озер діти помітили лелек. Вони блукали біля берега, виловлюючи з води червоними дзьобами якусь для себе живність.

Стійте, хлопці! – сказав Грицько Бездумний, знімаючи з плеча дрібнокаліберну гвинтівку.

Не смій! – закричав Костик, розгадавши його лихий намір. – Це наші лелеки... Не смій у них стріляти!

*** Та Грицько тільки зневажливо посміхнувся.

– Вони вже восьмий рік до нас прилітають весною. Не стріляй! Чуєш! Не стріляй!

Та хіба він у них влучить? Туди, може, й куля не долетить.

*** Грицько Бездумний став біля верби, поклав рушницю на гілку, щоб краще прицілитись. Всі напружено стежили, і не хотілося нікому з хлопців, щоб з такої відстані Грицько влучив у пташину.

*** Прогримів короткий постріл... Лелеки сполошилися, розправили крила, підстрибнули двічі на довгих ногах, а тоді знялися й полетіли.

Перелітаючи через річку на той бік, один з птахів почав відставати. Не на повну силу махало в нього праве крило, з якого вже сочилася кров.

***Костик кинувся на Грицька. Але старший і сильніший Грицько тільки дурнувато всміхнувся. Він легко скрутив Костикові руки й погрозово сказав:

– Нічого з твоїм лелекою не станеться. Заживе ранка.

*** Лелеки опустилися поблизу озера, навколо якого росли густі кущі та бур'яни.

Підбите крило все дужче одвисало й волочилося по землі. Лелека торкався до нього великим дзьобом. Потім почав жалібно і благально кричати. І таким же криком відповідала йому вірна подруга.

*** Надвечір подув холодний північний вітер, укрив хвилями річку, і вона теж почала зашерхати.

Незабаром знялась хуртовина.

Увечері Костик прислухався, як за вікном свистів вітер.

*** Прокинувся хлопчик уранці і мерщій вибіг з хати.

Через кілька хвилин він стояв уже біля верби і дивився на річку

*** І раптом з того боку річки почувся розпачливий крик.

Лелечиха несподівано розгорнула крила, знялася в повітря й почала ширяти над тим місцем, де залишився її друг.

*** Костик проводжав поглядом лелеку, доки рухливі крила не зникли з його очей.

*** У великому розпачі повернувся Костик додому, і мама спитала:

– Бачив їх?

– Бачив... Одну...

*** Минуло кілька днів. Знову потепліло надворі. Знову засвітило сонце, розтанув сніг, зазеленіла перша трава...

*** Велика була радість для Костика, коли він побачив лелечиху, що стояла на старому бересті біля свого гнізда.

***Глянула мати на лелечиху – і скупі сльози скотилися з її очей.

– За ним журиться. Пташина теж свою душу має.

*** Пташина затихла. Та згодом знову полинув печальний крик. Потім змахнула крилами, покружляла над рідним осиротілим гніздом, полетіла невідомо куди і вже більше не поверталася ні весною, ні влітку, ні восени.

Фото. 2.13. Робота з текстом

Кодований диктант з конструюванням тексту (фото 2.14.)

1 – ССР 2 – СПР 3 – БСР

1. Вони утворили коло, а в тім колі стояв один і слухав стрекотливу мову своїх побратимів.
2. Коло то звужувалося, то розширювалося, одні поступалися місцем іншим.
3. Його підібрали діти, бо не знали, що він учинив злочин.
4. Якось восени я йшов полем і побачив: на лузі зібралось багато лелек.
5. Хто вперше навесні побачить лелечу пару, той знайде й собі супутника.
6. Зовсім випадково я довідався, за що покарали лелеку.
7. Це була пора відльоту лелек, і вони звідси мали вирушити в далеку путь.
8. На виручку прилетіли інші лелеки, але було вже пізно.
9. Тільки тоді я здогадався: відбувся лелечий суд.

10. У селі під час грози блискавка підпалила хату, на якій було лелече гніздо.

11. По якомусь невловимому знаку всі лелеки піднялися в небо, а він залишився.

12. Лелека, рятуючись, полетів геть від пожежі, лелечиха з маленькими загинула в вогні.

Взаємоперевірка : 132 322 113 213

– Спробуйте із прослуханих речень кодового диктанту відтворити початковий текст.

Робота в групах. Рентгенівський знімок (фото 2.15.)

Фото. 2.14. Виконання кодового диктанту

Учитель передає учням скручені аркуші з лелечим вітанням (склеєно три аркуші А4). На аркушах записано речення, з якого потрібно зробити рентгенівський знімок – намалювати схему речення, вказати тип підрядності.

Фото. 2.15. «Рентгенівський знімок» речення

1 група. Якщо пташеня слабке, якщо йому бракує сил, то воно не зможе себе захистити, прогодувати й пізніше народити здорове потомство.

2 група. Старі люди кажуть, що лише зрідка можна побачити журавлині ключі, бо відлітають вони вночі. Існує версія, що птахи вимушені так робити через солов'їв, які всідаються на лелек і таким чином полегшують собі маршрут. *(Зачитайте обидва речення, а оберіть одне.)*

3 група. Хоч лелеки летять у сутінках, це не завжди допомагає позбавитися зайвого вантажу, бо солов'ї все-таки примощуються поміж крил.

(Учні працюють в групах, креслять схеми на аркушах і прикріплюють на дошку. Вказують тип підрядності)

Робота біля дошки

Записати речення, визначити граматичні основи, скласти схему.

Багато відомо і про суворість цих птахів: лелеки безжально виштовхують із гнізда слабокрилих малят, не годують їх, поки ті не навчаться літати; відчуваючи посушливе літо, вони викидають слабких, бо знають, що не прогодують увесь виводок.

Кінострічка видінь

Кожна група учнів отримує ряд слів. Спробувати створити невеличкий текст за даними словами, послідовно озвучити складене (рис. 2.37). Чи вийшла у вас розповідь?

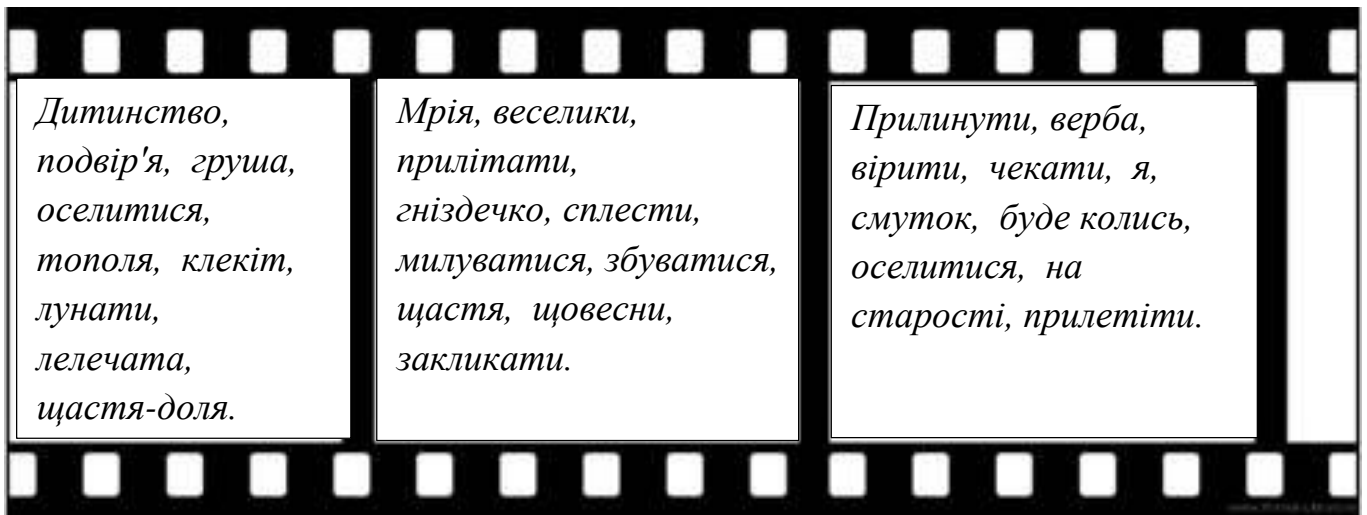

Рис. 2.37. Кінострічка видінь

А наші колеги-мовники уміють створювати віршовані розповіді.

Ось послухайте!

Тетяна Дунець

Спогад

Пам'ятаю: в дитинстві через тин заглядала
 На сусідське подвір'я, там, де груша росла.
 На тій груші щорічно оселялись лелеки
 І крильми обіймали половину села.
 І мені так хотілось, щоб на нашім обійсті
 На вербі чи тополі клекіт ніжний лунав,
 Щоб малі лелечата принесли щастя-долю.
 І тоді я благала: «Тату, колесо став!»
 Хай веселики радо і до нас прилітають,
 хай гніздечко сплетуть, хай милуюся я.
 але доля невтішна, і скажу – невблаганна!
 Бо ще й досі не збулась ота мрія моя...
 Щовесни, як в дитинстві, на вербу заглядаю,
 Закликаючи щастя я у душу свою.
 Ой лелеченьки-леле, ой прилиньте до мене,
 я щодня вас чекаю, я щодня вас зову.

Попри відчай і смуток вірю: диво настане!

І це буде колись, десь на старості літ –

Прилетять і до мене леле-леле-лелеки,

на вербі оселившись серед стомлених віт.

– Як називається прийом у літературі, який бере твір ніби в рамку? *(Такий композиційний прийом, за якого сюжетний твір включається в розповідь, немов у рамку, але вона безпосереднього зв'язку з розвитком сюжету не має, називається обрамленням)*

V. Підсумок уроку

Скрайбінг

Кожній групі роздано файли з матеріалом для створення скрайбінгу про складне речення: зразки речень і схем, розділові знаки, смислові відношення, картинки, зашифровані правила.

Матеріал для скрайбінгу

Лелеки поспіхом вирушають у вирій – чекай суворої зими.

Смертельно поранений птах назавжди відстав від своїх товаришів, а його тужливий погляд губився у хмарах.

На даху однієї школи лелеки змостили гніздо, а згодом там з'явилися лелечата.

Тільки тоді з птахами приходила весна і земля прокидалася від холоду.

Якось маленьке лелеченя випало з гнізда і лежало нерухомо: воно дуже забилося.

Птах нікого не боявся: з ним був приятель і оборонець.

Але це було заборонено: мені не можна було ані торкатися, ані вилазити до гнізда, ані пускати камінці з рогатки.

Пташеня знайшов учитель, забрав додому, піклувався про нього до тих пір, поки воно не видужало.

Коли в малого лелеки вирости й зміцніли крила, батьки забрали його в гніздо.

Я пригадую, з яким особливим нетерпінням чекав, коли прилетять лелеки до нашого села.

Це святий птах, який через кривду може помститися, кинувши на солом'яний дах жарину.

, , , , , , ; ; ;	- Де? Куди? Звідки?
- - - : : : :	Навіщо? Для чого?
Єднальні	Так що
Розділові	9 видів +1 вид +1 вид
Протиставні	Тільки один розділовий знак
Сполучники	Сполучники
Сполучні слова	Називає причину
Одночасність	Доповнення
Послідовність	Пояснення
Зіставлення	Конкретизує
Протиставлення	Наслідок
Швидка зміна подій	Висновок
Значні за обсягом, мають свої розділові знаки	Протиставлення або зіставлення
Не ставиться кома, якщо	Порівняння
Поділяються на три види, подібні до другорядних членів речення	Значні за обсягом, мають свої розділові знаки

Учні презентують роботу в групах, узагальнюючи матеріал (фото 2.16.)

Фото. 2.16. Ось так зобразила і прокоментувала складносурядні речення учениця

Презентація фото з Авраменком (фото 2.17.)

Фото. 2.17. Фото з О. Авраменком

Відеоурок Олександра Авраменка

А зараз хочу звернутися до Олександра Авраменка з питанням: «Чи є в українській мові слово «спасибі»? (рис. 2.38.)

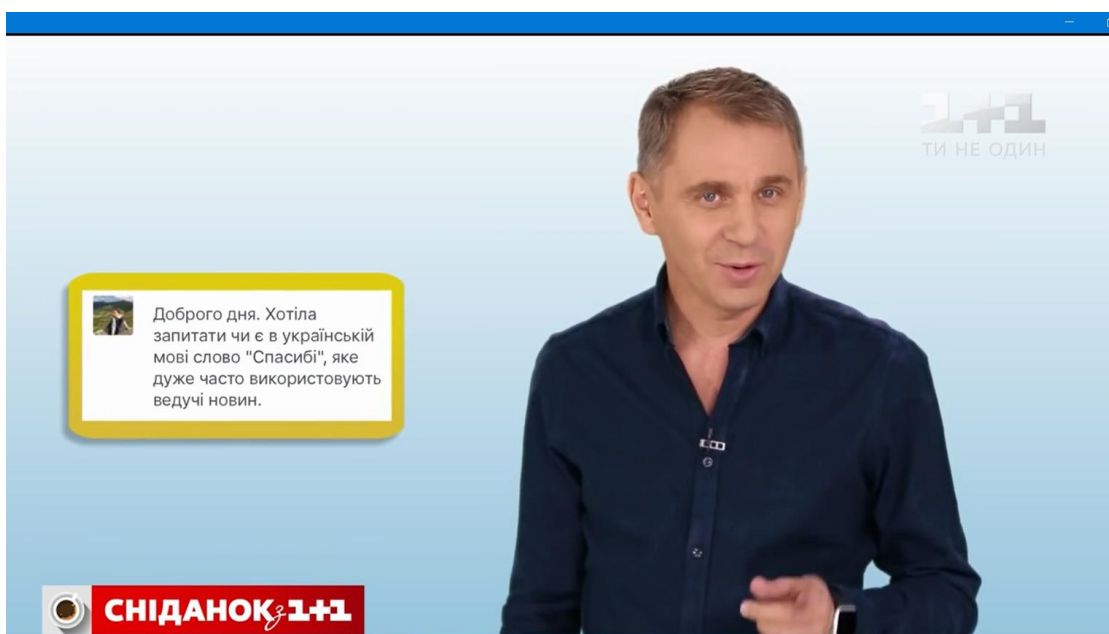

Рис. 2.38. Відеоурок Олександра Авраменка

Отож, дякую усім за роботу. Спасибі!

Пісню Марти Шпак «Ой піду я по зорю небесную...» виконує учениця

Вправа «Незакінчене речення»

(Можна написати на долоньці та прикріпити магнітом до дошки)

- Урок збагатив мене знаннями про...
- На уроці я дізнався нове про ...

- Цікавим для мене було ...
- Українська культура для мене - це ...

VI. Оцінювання знань учнів, аргументація

VII. Повідомлення домашнього завдання

Підготуватися до контрольної роботи (повторити матеріал про складносурядне речення), створити 3 тестових завдання за матеріалами вивченої теми.

ВИСНОВКИ

Таким чином, працюючи над проблемою інтегрованого навчання на уроках української мови та літератури як засобу реалізації компетентнісного підходу, ми переконалися, що поєднання вивчення української мови та літератури з іншими предметами шкільного компоненту є важливою ланкою підвищення ефективності знань. Успішне впровадження даної проблеми в шкільну освіту створює сприятливі умови для формування ключових компетентностей учнів, вносить у звичайну структуру шкільної освіти новизну та оригінальність, а також сприяє формуванню цілісної картини світу.

Комплексне застосування знань з різних предметів – це закономірність сучасного життя, яке вирішує складні суспільні, технічні та технологічні завдання. Уміння комплексного застосування знань, їх синтезу, перенесення ідей та методів з одного предмету в інший лежить в основі творчого підходу до навчальної діяльності. Озброєння учнів такими компетентностями – актуальне завдання сучасної школи, яке диктується тенденціями інтеграції в науці та практиці і розв'язується за допомогою інтеграції знань.

Інтеграційні процеси в освіті тривають. Перед кожним з нас відкриваються два шляхи: жити минулими досягненнями, не помічаючи кардинальні зміни у світі та суспільстві, або прагнути до змін і проводити їх, застосовуючи новітні освітні технології. Влучно було підмічено І. Підласим: «Можна бездумно тужити за втраченими ідеалами, скаржитись на падіння духовності та вихованості, втрату людяності й моральності, загалом на життя і зовсім незвичну школу, але хід подій вже не повернути. Погрожувати потягові, що стрімко віддаляється від перону, дозволено лише дітям».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонов Н. С. Інтеграційна функція навчання. – К.: Освіта, 1989. – 304 с.
2. Барановська О.В. Можливості міжпредметної інтеграції змісту шкільного підручника. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ipvid.org.ua/upload/iblock/9b5/9b5b8761895f5c38599357b71920610a.pdf> – Назва з екрана.
3. Біляєв О. Інтегровані уроки рідної мови // Дивослово. – 2003. – № 5.- С.6-10.
4. Большакова І.О. Міжпредметна інтеграція змісту навчання у початковій школі (Аналіз матеріалів журналів «Радянська школа» та «Початкова школа» (II пол. 60-тих – 90-ті рр. XX ст.)). [Електронний ресурс] – Режим доступу: [file:///D:/Users/Teacher/Desktop/%D0%AF%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%BA_2021/peddysk_2013_15_18%20\(1\).pdf](file:///D:/Users/Teacher/Desktop/%D0%AF%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%BA_2021/peddysk_2013_15_18%20(1).pdf) – Назва з екрана.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
6. Гончаренко С.У., Козловська І.М. Теоретичні основи дидактичної інтеграції // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 2. – С. 9-18.
7. Закон України «Про освіту». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> – Назва з екрана.
8. Інтегроване навчання для цілісного сприйняття світу. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.creativeschool.com.ua/blog/integrované-navchannya-dlya-tsilisnogo-spryjnyattya-svitu/> – Назва з екрана.
9. Інтегроване навчання як освітній пазл. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://nus.org.ua/view/integrované-navchannya-yak-osvitnij-pazl/> – Назва з екрана.
10. Інтегровані уроки. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://studopedia.com.ua/1_47167_Integrovani-uroki.html – Назва з екрана.
11. Коломієць Д.І. Реалізація міжпредметних зв'язків у навчальному процесі // Придніпровський науковий вісник. – 1998.– № 130(197). – С.47-51.

12. Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczyia.pdf> – Назва з екрана.
13. Кучай О.В. Компетенція і компетентність – відображення цілісності та інтеграційної суті результату освіти / О.В. Кучай // Рідна школа. – 2009. – №11. – С. 44-48.
14. Лист Міністерства освіти і науки України від 11.08.2020 № 1/9-430 «Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-pro-vikladannya-navchalnih-predmetiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20202021-navchalnomu-roci> – Назва з екрана.
15. Мельник Н.П. Інтеграція навчального процесу як сучасна освітня технологія // Завуч. – 2010. – № 22. – С.11-14.
16. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / за заг. ред. Н.М. Бібік. – Київ: Літера ЛТД, 2018. – 160 с.
17. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – С. 8.
18. Рощина Н.О. Інтегроване навчання: недоліки та переваги. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/integrovane-navcanna-nedoliki-ta-perevagi-196179.html> – Назва з екрана.
19. Тиркалова О. Інтегровані уроки: що це таке. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://buki.com.ua/news/intehrovani-uroky-shcho-tse-take/> – Назва з екрана.
20. Чапаєв Н.К. Теоретико-методологические основы педагогической интеграции. – М.: Ваклер, 1998. – 160 с.